

Verlag inzake de Solvabiliteit en de Financiële Toestand 2017

Klaverblad Verzekeringen

Verslag inzake de Solvabiliteit en de Financiële Toestand 2017

Klaverblad Verzekeringen, bestaande uit

- Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A.
- Klaverblad Levensverzekering N.V.
- Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V.

Afrikaweg 2 2713 AW Zoetermeer
Postbus 3012 2700 KV Zoetermeer

Inhoudsopgave

Kerncijfers	8
1 Samenvatting	10
2 Activiteiten en prestaties	15
2.1 Activiteiten	15
2.1.1 Algemene bedrijfsinformatie	15
2.1.2 Belangrijke gebeurtenissen gedurende de rapportageperiode	17
2.2 Prestaties op het gebied van verzekeringsactiviteiten	17
2.2.1 Schadeverzekeringen	18
2.2.2 Medische verzekeringen	18
2.2.3 Levensverzekeringen	19
2.3 Prestaties op het gebied van beleggingsactiviteiten	20
2.4 Prestaties uit overige activiteiten	21
2.5 Overige informatie	21
3 Bestuurssysteem	22
3.1 Algemene informatie over het bestuurssysteem	22
3.1.1 Algemeen	22
3.1.2 Organisatie structuur	22
3.1.3 Bestuurlijke structuur	22
3.1.4 Beloningsbeleid	24
3.2 Deskundigheids- en betrouwbaarheidsvereisten	25
3.3 Risicomanagementsysteem inclusief de ORSA	26
3.3.1 Risico-universum Klaverblad Verzekeringen	28
3.3.2 Risicomanagementprocessen	31
3.3.3 Risicomanagementfunctie	32
3.3.4 ORSA-proces	33
3.3.5 Andere processen	34
3.4 Interne controlesysteem	34
3.4.1 Beschrijving van het interne controlesysteem	34
3.4.2 Compliancefunctie	35
3.5 Interne auditfunctie	36
3.6 Actuariële functie	36
3.7 Uitbesteding	37
3.8 Beoordeling adequaatheid van het bestuurssysteem	38
3.9 Overige informatie	38

4 Risicoprofiel	39
4.1 Inleiding	39
4.2 Verzekeringstechnisch risico	39
4.3 Marktrisico	41
4.4 Tegenpartij (krediet)risico	44
4.5 Liquiditeitsrisico	44
4.6 Operationeel risico	45
4.7 Overig materieel risico	45
4.8 Overige informatie	45
5 Waardering voor solvabiliteitsdoeleinden	46
5.1 Inleiding	46
5.2 Reconciliatie statutaire balans met Solvency II-balans	46
5.3 Activa	47
5.3.1 Beleggingen en vastgoed voor eigen gebruik	47
5.3.2 Beleggingen in deelnemingen	47
5.3.3 Beleggingen in vastgoed	47
5.3.4 Aandelen	48
5.3.5 Obligaties	48
5.3.6 Vordering uit hypothecaire leningen en andere leningen	48
5.3.7 Vorderingen en liquide middelen	49
5.4 Technische voorzieningen	49
5.4.1 Samenstelling en grondslagen	49
5.4.2 Technische voorzieningen Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V.	50
5.4.3 Technische voorzieningen Klaverblad Levensverzekering N.V.	52
5.5 Schulden	53
5.5.1 Pensioenvoorziening	53
5.5.2 Voorziening voor latente vennootschapsbelasting	53
5.5.3 Overige schulden	54
5.6 Alternatieve waarderingmethoden	54
5.7 Overige informatie	54
6 Kapitaalbeheer	55
6.1 Eigen vermogen	55
6.1.1 Beleid kapitaalbeheer	55
6.1.2 Samenstelling van het eigen vermogen	55
6.1.3 EPIFP	56
6.2 Solvabiliteit kapitaalvereiste en minimum kapitaalvereiste	57
6.3 Gebruik van de ondermodule aandelenrisico op basis van looptijd	58

6.4 Verschillen tussen de standaardformule en ieder gebruikt intern model	58
6.5 Kapitaalbeleid bij niet naleving kapitaal vereiste	58
6.6 Overige informatie	59

Kerncijfers

Ons verhaal begint in 1850. Verzekeringen waren er toen nog nauwelijks. Als je huis afbrandde, dan was je alles kwijt. Daarom begon notaris Montijn in Oudewater de Nederlandsche Brandwaarborgmaatschappij voor roerende goederen van enkel Landbouwers en Veehouders onderling.

Bij Klaverblad Verzekeringen varen we al sinds 1850 onze eigen koers. Wij bieden gewoon goede verzekeringen waar veel particulieren en ondernemers in het midden- en kleinbedrijf iets aan hebben. Niet meer en niet minder.

We zijn een unieke coöperatieve verzekeraar door met een ongewoon goede dienstverlening, consumenten, zzp'ers en MKB, gewoon goede verzekeringen aan te bieden.

		2017	2016
SCR ratio			
GROEP	↑	238%	162%
Schade	↑	216%	103%
Leven	↑	158%	129%

Brutopremies

GROEP	↑	211 mln	197 mln
Schade	↑	146 mln	129 mln
Leven	↓	65 mln	67 mln

		2017	2016
Eigen vermogen (SII)	↑	539 mln	537 mln
Belegd vermogen	↑	1.260 mln	1.193 mln
Combined ratio	↓	98%	112%

Klanttevredenheidscijfer

“Zeer accuraat en netjes behandeld. Elk heeft zijn specialisme, en dat is goed te merken. Kortom een zeer, zeer tevreden klant.”

“Alles wat jullie zeggen, zowel op de site maar ook in commercials, maken jullie waar. Het proces loopt snel, duidelijk en ik krijg keurig en op tijd de documenten. Ik heb ook nog een vraag gesteld en die wordt keurig netjes en duidelijk beantwoord. Ik vind het echt super.”

Operationeel

2017

Aantal claims en vragen verwerkt binnen 1 dag

78%

Telefonische bereikbaarheid

99%

Medewerkers

2017

Gemiddeld aantal in fte

396

Partnertevredenheid (assurantieadviseurs)

Aantal respondenten met cijfer 8 of hoger

92

Totaal respondenten

160

In percentage

58%

Klaverblad in de maatschappij

Aantal sponsorverenigingen

46

Aantal verschillende vrijetijdsbestedingen

20

Totaal aantal leden van de gesponsorde verenigingen

> 13.000

Totaal bereik

> 600.000

1 Samenvatting

Inleiding

Deze groepsrapportage betreft de periodieke toezichtrapportage van Klaverblad Verzekeringen (hierna Groep) over het jaar 2017. Deze rapportage heeft betrekking op Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. (hierna Klaverblad Schade), Klaverblad Levensverzekering N.V. (hierna Klaverblad Leven) en Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A. (hierna de Coöperatie). Het rapport is opgesteld aan de hand van de richtlijnen die daarvoor in de Solvency II regelgeving zijn vastgelegd. Klaverblad Verzekeringen hanteert voor de bepaling van de kapitaalvereisten het door de toezichthouders geformuleerde standaard model. De hoofdstukindeling van deze toezichtrapportage is voorgeschreven. De cijfers in dit rapport zijn, waar van toepassing, in lijn met de Quantitative Reporting templates (QRT's). Alle bedragen in dit rapport zijn in duizenden euro's (€ 1.000), tenzij anders vermeld.

Algemeen

Het woord 'verandering' is voor Klaverblad kenmerkend voor het jaar 2017. De directie is vernieuwd en uitgebreid, er is een nieuwe strategische cyclus met planning en control ingericht en innovatie heeft een belangrijke plek in de organisatie gekregen. Zorgwekkend blijft de toenemende regeldruk, nu niet meer alleen vanuit toezichts- en verzekeringsperspectief maar ook vanuit andere invalshoeken zoals privacy, terrorismebestrijding en klantbescherming. In het afgelopen jaar is de intensiteit van het toezicht verder toegenomen.

We constateren met tevredenheid dat Klaverblad in 2017 het fundament gelegd heeft om de ingezette veranderingen verder vorm te geven. Met trots blikken wij terug op het afgelopen jaar. Vol vertrouwen kijken we uit naar 2018.

Activiteiten

Klaverblad Verzekeringen is een verzekeringsgroep en bestaat uit meerdere juridische entiteiten. Aan het hoofd van de groep staat Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A. Daaronder vallen Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. en Klaverblad Levensverzekering N.V. en twee besloten vennootschappen.

Klaverblad Verzekeringen stelt zich ten doel als zelfstandige en onafhankelijke verzekeringsmaatschappij 'gewoon goede verzekeringen' te sluiten met particulieren en ondernemers in het midden- en kleinbedrijf, die reële risico's afdekken tegen een fatsoenlijke prijs, zonder onredelijke of verborgen kosten.

Resultaat

Klaverblad Verzekeringen boekte over 2017 een netto resultaat van € 5,3 miljoen positief (2016: € 57,7 miljoen negatief). Het resultaat is negatief beïnvloed door een eenmalige toevoeging aan de premievoorziening voor arbeidsongeschiktheidsverzekeringen (€ 31,3 miljoen) en een eenmalige toevoeging aan de kostenvoorzieningen voor levensverzekeringen (€ 24,7 miljoen) als gevolg van veranderde aannames. Het resultaat over 2017 is positief beïnvloed door de gestegen marktrente.

In onderstaande tabel zijn de brutopremies en het technisch resultaat uitgesplitst naar de verzekeringscategorieën schade, medisch en leven.

	Brutopremie			Technisch resultaat	
	2017	2016	Vershil in %	2017	2016
Schadeverzekeringen	100.296	86.412	16,1	-3.387	-19.666
Medische verzekeringen	45.849	42.982	6,7	-1.963	8.272
Levensverzekeringen	64.629	67.444	-4,2	-6.083	-89.538
Totaal	210.774	196.838	7,1	-11.433	-100.932

De omvang van de brutopremies is ten opzichte van vorig jaar verder gegroeid tot € 210,8 miljoen, dit is een stijging van 7,1%. De bedrijfskosten zijn door de stijging van met name de personeelskosten en provisielasten met 7,9% toegenomen (2016: 3,8%) en bedroegen € 55,7 miljoen (2016: € 51,6 miljoen).

De combined ratio is verbeterd van 112,2% naar 97,9%. De verbetering wordt voornamelijk verklaard door het uitblijven van incidenten in 2017.

Governance

Als organisatie met een coöperatieve achtergrond staat Klaverblad voor het belang van degenen die bij haar activiteiten betrokken zijn. Klaverblad is ervan overtuigd dat de belangen van die betrokkenen grotendeels parallel lopen. Consumenten, assurantieadviseurs en medewerkers van Klaverblad hebben er allemaal belang bij dat ieder krijgt waarop hij recht heeft: niet minder, maar ook niet meer. De Coöperatie draagt zorg voor de governance van de gehele groep. Het coöperatieve karakter is gewaarborgd door het feit dat de leden-verzekerden lid zijn van Klaverblad en daarmee hun zeggenschap in de organisatie behouden. In de afgelopen periode is de directie gewijzigd. Na een situatie waarin E. Velzel tijdelijk de rol van voorzitter van de directie vervulde is een nieuwe directie tot stand gekomen bestaande uit drie personen: J.P.P. Barth (voorzitter), J.H.M van Irsen (directeur Financiën en risicomanagement) en C.A.M. van Riet (directeur Operationele zaken).

Klaverblad is onderweg van een centraal aangestuurde administratieve organisatie naar een ontwikkelingsgerichte organisatie waarin eigen verantwoordelijkheid voor taken en werkzaamheden centraal staat. Vanaf begin 2017 heeft Klaverblad grote stappen in deze ontwikkeling gezet. De missie, visie en filosofie zijn herijkt, er is een strategische kaart met de belangrijkste doelstellingen opgesteld, er zijn budgettaire kaders tot stand gekomen en de opzet van een plannings- en controlcyclus is gemaakt. Dit zijn allemaal randvoorwaarden om de gewenste verandering door te maken. Daarnaast vraagt deze verandering aandacht voor cultuur, mentaliteit en gedrag. De werkelijke verandering moet plaatsvinden bij de mensen die samen de organisatie vormen. Dit vraagt continu aandacht en zorg. Ook hierin hebben we de eerste stappen gezet. Naar verwachting zijn we nog een aantal jaren bezig voordat deze verandering succesvol is doorgevoerd.

Risicoprofiel

Het primaire doel van Klaverblad Schade is verzekeren: risico's overnemen die klanten zelf niet kunnen of willen dragen. Klaverblad Schade wil verzekeringen aanbieden die gericht zijn op het beschermen van reële belangen van verzekeringsconsumenten. Daarbij vindt Klaverblad Schade het belangrijk om verzekeringstechnisch verantwoord te handelen en richt zich zodoende op gewoon goede verzekeringen voor brede doelgroepen (particulieren en het midden- en kleinbedrijf). Naast financiële risico's, die later in dit verslag uitgebreid worden besproken, hechten wij veel belang aan

operationele risico's. Verzekeren bestaat niet alleen uit het overnemen van risico's en het uitkeren van claims, maar ook uit de dienstverlening daaromheen. Wij streven een hoog niveau van dienstverlening na gericht op de klant. Een goede uitvoering van processen, ingericht vanuit de leefwereld van mensen, staat centraal. Deze processen bestaan uit een afgemeten samenwerking tussen klanten, onze medewerkers en onze automatisering. Een hapering in deze dienstverlening doet ernstig afbreuk aan de reputatie die wij via onze marketing en dienstverlening hebben opgebouwd. Wij besteden daarom veel aandacht aan de continuïteit, snelheid en kwaliteit van onze dienstverlening en hebben een lage risicotolerantie voor verstoringen hierin.

Solvabiliteit en kapitaalspositie

In onderstaande tabel zijn het eigen vermogen volgens de statutaire balans en de Solvency II balans, de solvabiliteitsvereiste (SCR) en solvabiliteitsratio vermeld van de verzekeringsmaatschappijen en de groep.

	Klaverblad Schade 2017	Klaverblad Schade 2016	Klaverblad Leven 2017	Klaverblad Leven 2016	Groep 2017	Groep 2016
Solvabiliteit						
Eigen vermogen (statutair)	154.970	155.823	235.504	245.318	546.771	548.558
Eigen vermogen (Solvency II)	155.397	155.963	235.504	245.318	539.058	536.850
Solvabiliteit kapitaalvereiste (SCR)	71.976	151.295	149.124	190.154	226.117	331.629
Solvabiliteitsratio	216%	103%	158%	129%	238%	162%

De solvabiliteit van Klaverblad Verzekeringen is sterk verbeterd en bedraagt 238% (2016: 162%) en ligt ruim binnen de gewenste doelstelling van >150%. De toename is het resultaat van een aantal maatregelen en ontwikkelingen welke hierna per entiteit nader zijn toegelicht.

De SCR-ratio van Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. bedraagt 216% (2016: 103%) en ligt ruim boven de door ons gewenste doelstelling van tussen de 140-160%. De belangrijkste reden voor deze sterke verbetering is gelegen in aanpassingen in onze arbeidsongeschiktheidsportefeuille. Hierdoor zijn voor het merendeel van onze polissen de contractsgrenzen die we hanteren bij de vaststelling van de voorzieningen verkort en worden de opbrengsten, verplichtingen en risico's slechts voor een jaar doorgerekend in plaats van tot de eindleeftijd. Ook is het aandelenrisico verlaagd door de verkoop van een gedeelte van de aandelenportefeuille. Hierbij is tegelijkertijd het valuta- en concentratierisico teruggebracht.

Bij Klaverblad Levensverzekering N.V. is de SCR-ratio verbeterd tot 158% (2016: 129%) en ligt ruim binnen de gewenste doelstelling van >150%. Het grootste risico bij Klaverblad Levensverzekering N.V. is het renterisico omdat bij onze uitvaartverzekeringen de looptijd van de verplichtingen aanzienlijk langer is dan de looptijd van de beleggingen. In 2017 is de rente gestegen. Hierdoor is de SCR-ratio verbeterd. Daarnaast zijn er diverse beleggingstransacties geweest om de looptijd van beleggingen beter te matchen met de verplichtingen en zo het renterisico te verlagen. Verder hebben wij ook bij Klaverblad Leven het aandelenrisico verlaagd. Hierbij is tegelijkertijd het valuta- en concentratierisico teruggebracht.

Als laatste is besloten om in 2017 gebruik te maken van de overgangsmaatregel voor het aandelenrisico, zodat Klaverblad Verzekeringen de tijd heeft om de beleggingsportefeuille verder in lijn te brengen met de risico's en kapitaalvereisten zoals deze onder het Solvency II regime van toepassing zijn. Aan het eind van het jaar heeft een belangrijke herstructurering in de

obligatieportefeuille plaatsgevonden waarbij in langer lopende obligaties is belegd met als doel een vermindering van het renterisico. Net als vorig jaar is gerekend met de maximale LAC DT van 25%.

In het najaar 2017 heeft de eigen beoordeling van de risico's en de solvabiliteit (ORSA-proces) plaatsgevonden, waarbij de berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de cijfers per 30 juni 2017 en zijn gebaseerd op de uitgangspunten uit het bedrijfsplan 2018-2022. De uitkomsten zijn gedeeld met de toezichthouder. De belangrijkste conclusie is dat de groep, ondanks de grote rentegevoeligheid, weerbaar is en goed in staat om verschillende vormen van stress op te vangen.

Vooruitzichten voor 2018

Het voorzichtige economische herstel dat in 2015 is ingezet is inmiddels uitgemond in een robuuste economische groei op vrijwel alle fronten. De werkloosheid daalt harder dan verwacht. Het lijkt erop dat dit de komende jaren doorzet. Voor Klaverblad biedt dit mogelijkheden om de groei van de portefeuille te continueren.

Voor de komende jaren zetten wij in op een verdere groei in schadeverzekeringen en medische verzekeringen bij particulieren, zzp-ers en ondernemers in het MKB, zowel in het directe kanaal als in het intermediaire kanaal. Wij willen ons daarbij onderscheiden door met een uitstekende service gewoon goede verzekeringen aan te bieden die reële risico's afdekken. In het algemeen richten wij onze marketinginspanningen op het bereiken van merkvoorkeur en –loyaliteit bij de consument. Wij zetten hiervoor in op sponsoring van lokale verenigingen en op gerichte marketing via internet. In het intermediaire kanaal zullen wij de komende jaren ons blijven inspannen om de goede relaties met onze assurantieadviseurs in stand te houden. Met onze ervaren buitendienst zullen we hen blijven ondersteunen om hun en onze klanten de juiste service te blijven bieden. Wij werken er hard aan om de continuïteit in producten en service te handhaven.

Wij constateren dat de verzekeringsmogelijkheden marktbreed onder druk staan. Dit is niet alleen het gevolg van automatisering, kostenbesparingen en bijbehorende standaardisatie van producten. Ook de analyse van grote hoeveelheden data en de selectie van risico's die daaruit voortvloeit, leidt er toe dat bepaalde groepen mensen, zoals bijvoorbeeld oudere bestuurders van motorrijtuigen, zich steeds moeilijker kunnen verzekeren. Klaverblad vindt dit een zorgwekkende ontwikkeling. Het doel van verzekeren is met elkaar risico's te dragen die een individu alleen niet kan dragen. Door deze ontwikkelingen neemt de verzekeringssolidariteit af. Klaverblad Verzekeringen blijft zich als vanouds richten op een breed palet aan verzekeringen en streeft ernaar om aan klanten een passende verzekering te bieden.

Nog steeds maakt Klaverblad verliezen bij schadeverzekeringen. Dit is op langere termijn niet houdbaar en moet veranderen. Voor sommige branches geldt dat de verhouding tussen ontvangen premies en betaalde schades moet verbeteren. We willen dit onder andere bereiken door onze tarifiering te verbeteren met behulp van moderne actuariële technieken en door onze risicoselectie te verbeteren.

Voor alle branches geldt dat onze kosten hoger zijn dan in de markt nu gebruikelijk is en dat deze teruggebracht moeten worden. Enerzijds willen we dit realiseren door in premieomvang te groeien zonder de kosten te laten toenemen. Anderzijds willen we dit bereiken door efficiënter te werken. Daarnaast zullen wij net als andere marktpartijen de komende jaren premieverhogingen doorvoeren om onze portefeuille gezond te krijgen en te houden. Ondertussen is de eerste tegenvaller al een feit. Een grote storm op 18 januari 2018 heeft geleid tot een netto schadelast (na herverzekering) van € 5 miljoen exclusief de premie voor hernieuwing van de dekking.

Voor arbeidsongeschiktheidsverzekeringen blijven wij streven naar een sterkere groei van de portefeuille dan in de afgelopen jaren. Onze producten zijn up-to-date en de prijs-kwaliteitverhouding is uitstekend. De economie trekt aan en het aantal potentiële klanten neemt toe. Dit maakt het mogelijk om gezonde groei te bereiken.

Voor uitvaartkostenverzekeringen blijft het onder Solvency II lastig om een kapitaalopbouwend product met een gegarandeerd eindkapitaal te voeren en tegelijkertijd over de gehele looptijd van de portefeuille te voldoen aan de solvabiliteitsvereisten. Dit komt door de zeer lange looptijd van de verplichtingen en de beperkte mogelijkheden om hier voldoende renderende beleggingen met eenzelfde looptijd tegenover te stellen. Voor klanten is bij uitvaartkostenverzekeringen juist een gegarandeerd eindkapitaal dat toereikend is om de uitvaartkosten te dekken essentieel. We zullen verder onderzoeken wat de mogelijkheden hier zijn. Voor overlijdensrisicoverzekeringen verwachten wij dat het premie-inkomen gelijk blijft of licht krimpt.

2 Activiteiten en prestaties

2.1 Activiteiten

2.1.1 ALGEMENE BEDRIJFSINFORMATIE

De oudste voorganger van Klaverblad Verzekeringen is opgericht in 1850. Het was een onderlinge waarborgmaatschappij met als doelstelling het verzekeren van de inventarissen en inboedels van pachters van agrarische bedrijven tegen het gevaar van brand. Deze maatschappij is later samenwerkingsverbanden aangegaan met andere, vergelijkbare verzekeringsmaatschappijen. Samen zijn zij eerst gegroeid binnen de agrarische sector en later ook daarbuiten. Naast inventarissen en inboedels werden ook gebouwen verzekerd. Bovendien werden gebouwen en de inhoud daarvan niet alleen verzekerd tegen brand maar ook tegen andere gevaren zoals storm en inbraak. Nog later kwamen er aansprakelijkheidsverzekeringen, motorrijtuigenverzekeringen en medische verzekeringen bij.

De naam Klaverblad bestaat officieel sinds 1 januari 1979, als onderdeel van de namen Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A. (voorheen Klaverblad Onderlinge Verzekeringsmaatschappij U.A.) en Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. De derde maatschappij die nu tot de groep behoort, Klaverblad Levensverzekering N.V., is opgericht in 1987. Sindsdien sluit Klaverblad Verzekeringen ook levensverzekeringen.

Bij Klaverblad Verzekeringen kunnen particulieren en MKB terecht voor een groot aantal schade- en levensverzekeringen. De producten zijn degelijk, hebben over het algemeen aantrekkelijke premies en zijn niet onnodig ingewikkeld. Vanaf 1 januari 2016 zijn de vergunningen, die zijn verleend voor Nederland, België en Duitsland, allemaal omgezet naar een Solvency II vergunning.

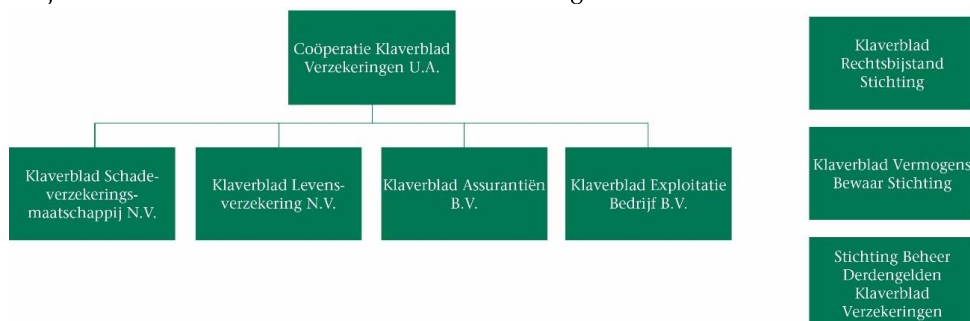
Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A. is statutair gevestigd in Zoetermeer. Het postadres is:

- Afrikaweg 2 2713 AW Zoetermeer
- Postbus 3012 2700 KV Zoetermeer

Juridische structuur

Klaverblad Verzekeringen is een verzekeringsgroep en bestaat uit meerdere juridische entiteiten. Aan het hoofd van de verzekeringsgroep staat Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A., hierna 'de Coöperatie' genoemd. Daaronder vallen twee verzekeringsmaatschappijen en twee besloten vennootschappen.

De juridische structuur ziet er schematisch als volgt uit:

In organisatorisch opzicht vormt de groep één geheel. Alle medewerkers van de groep zijn in dienst van de Coöperatie en zijn uiteindelijk verantwoordelijk verschuldigd aan de directie daarvan. Voor zover werknemers zich, bij het vervullen van hun taak, onafhankelijk van deze directie op moeten kunnen stellen, is dat gewaarborgd door middel van beleid (charters) en reglementen.

De Coöperatie draagt zorg voor de governance van de gehele groep. De directie en de raad van commissarissen van de Coöperatie vormen tevens de directie en de raad van commissarissen van Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. en Klaverblad Levensverzekering N.V. (personele unie).

Het gemiddelde aantal medewerkers in dienst van de Coöperatie (in fte) in 2017 bedraagt 396 (2016: 373).

Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A.

De Coöperatie heeft leden. Dit zijn natuurlijke personen en rechtspersonen die een verzekering bij een van de verzekeringsmaatschappijen van de verzekeringsgroep hebben afgesloten.

Op de Coöperatie is het verplichte structuurregime van toepassing. Op grond daarvan heeft zij een directie en een raad van commissarissen. De algemene vergadering van leden (ledenvergadering) benoemt directeuren en commissarissen op basis van een voordracht van de raad van commissarissen. Ook stelt zij de jaarrekening vast. De ledenvergadering heeft geen wettelijke taak bij het besturen van de Coöperatie of het toezicht hierop. De ledenvergadering vindt jaarlijks in het voorjaar plaats. Zo nodig kunnen ook extra ledenvergaderingen worden gehouden. De ledenvergadering wordt bijeengeroepen door advertenties in twee landelijke dagbladen.

In de statuten van de Coöperatie zijn zaken als omvang, samenstelling, taken en bevoegdheden van de directie en van de raad van commissarissen vastgelegd. Ook bevatten de statuten regels met betrekking tot de ledenvergadering. Op voorstel van de directie of van de raad van commissarissen kan de ledenvergadering besluiten de statuten te wijzigen. Hiervoor is een twee derde meerderheid nodig.

Dochterondernemingen

De coöperatie is enig aandeelhouder van de volgende dochterondernemingen:

- Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. is verantwoordelijk voor de uitvoering van het schadeverzekeringsbedrijf.
- Klaverblad Levensverzekering N.V. is verantwoordelijk voor de uitvoering van het levensverzekeringsbedrijf.
- Klaverblad Assurantiën B.V. bemiddelt in schadeverzekeringen van Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V.
- Klaverblad Exploitatie Bedrijf B.V. exploiteert kantoorgebouwen waaronder het kantorencomplex van Klaverblad Verzekeringen.

Alle dochterondernemingen zijn gevestigd op hetzelfde vestigingsadres als de Coöperatie.

Stichtingen

Klaverblad Verzekeringen heeft verder nog banden met drie van haar onafhankelijke stichtingen.

- Klaverblad Rechtsbijstand Stichting is verantwoordelijk voor de uitvoering van de rechtsbijstand voor verzekerden van Klaverblad Schadeverzekeringsmaatschappij N.V. en zij maakt daarbij gebruik van door de Coöperatie beschikbaar gestelde faciliteiten.
- Klaverblad Vermogens Bewaar Stichting houdt zich bezig met het bewaren van vermogensbestanddelen van de verzekeringsgroep en het houden van toezicht op het beheer daarvan.
- De Stichting Beheer Derdengelden Klaverblad Verzekeringen heeft als doel het ontvangen, beheren en overdragen van gelden en andere vermogensbestanddelen ten behoeve van andere rechthebbenden dan (advocaten in loondienst van) Klaverblad Verzekeringen.

Naam en contactgegevens toezichthouder

Naam: De Nederlandsche Bank
Bezoekadres: Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
Telefoonnummer: + 31 20 524 9111
Email: info@dnb.nl

Naam en contactgegevens externe accountant

Naam: Ernst & Young Accountants LLP
Bezoekadres: Cross Towers, Antonio Vivaldistraat 150
1083 HP Amsterdam
Telefoonnummer: + 31 88 407 1000

2.1.2 BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN GEDURENDE DE RAPPORTAGEPERIODE

Klaverblad Verzekeringen boekte over 2017 een netto resultaat van € 5,3 miljoen positief (2016: € 57,7 miljoen negatief). Het resultaat is negatief beïnvloed door een eenmalige toevoeging aan de premievoorziening voor arbeidsongeschiktheidsverzekeringen (€ 31,3 miljoen) en een eenmalige toevoeging aan de kostenvoorzieningen voor levensverzekeringen (€ 24,7 miljoen) als gevolg van veranderde aannames. Het resultaat over 2017 is positief beïnvloed door de gestegen markttrente.

2.2 Prestaties op het gebied van verzekeringsactiviteiten

In onderstaande tabel zijn de brutopremies en het technisch resultaat uitgesplitst naar de verzekeringscategorieën schade, medisch en leven.

	Brutopremie			Technisch resultaat	
	2017	2016	Vershil in %	2017	2016
Schadeverzekeringen	100.296	86.412	16,1	-3.387	-19.666
Medische verzekeringen	45.849	42.982	6,7	-1.963	8.272
Levensverzekeringen	64.629	67.444	-4,2	-6.083	-89.538
Totaal	210.774	196.838	7,1	-11.433	-100.932

In 2017 is het aantal nieuwe schadeverzekeringen dat bij Klaverblad Verzekeringen is afgesloten flink gegroeid. De groei betreft zowel particuliere verzekeringen als bedrijfsverzekeringen. Bij Levensverzekeringen is sprake van een daling van het aantal verzekeringen.

Net als in 2016 groeide de productie in 2017 fors. Niet alleen het intermediair bracht meer verzekeringen bij ons onder, maar ook nam het aantal verzekeringen dat rechtstreeks bij Klaverblad Verzekeringen werd afgesloten sterk toe. Het premie-inkomen voor schadeverzekeringen is daardoor gestegen.

De schadelast is fors lager dan vorig jaar, maar het technisch resultaat blijft negatief. Een belangrijke reden voor de verbetering is dat wij in 2016 getroffen zijn door de hagelstorm van 23 juni 2016. In 2017 was er geen sprake van een dergelijke storm.

2.2.1 SCHADEVERZEKERINGEN

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Brutopremies	100.296	86.412
Geleden schade	71.382	72.795
Technisch resultaat	-3.387	-19.666
Combined ratio	109,4%	124,9%

De brutopremies voor motorrijtuigverzekeringen bedroegen € 36,5 miljoen (2016: € 32,7 miljoen), een toename van 11,5% (2016: daling 1,7%). De geleden schade bedroeg € 33,5 miljoen (2016: € 30,8 miljoen). Het technisch resultaat bedroeg € 8,7 miljoen negatief (2016: € 8,8 miljoen negatief). De combined ratio bedroeg 125,9% (2016: 131,7%).

De brutopremies voor brandverzekeringen namen toe met 18,7% (2016: 11,2%) en bedroegen € 44,0 miljoen (2016: € 37,1 miljoen). De geleden schade bedroeg voor herverzekering € 25,2 miljoen (2016: € 35,7 miljoen, hiervan heeft € 8,9 miljoen betrekking op de hagelstorm). Het technisch resultaat bedroeg € 4,6 miljoen positief (2016: € 9,3 miljoen negatief). De combined ratio bedroeg 98,3% (2016: 125,2%).

De brutopremies in de overige schadebranches, welke voor het grootste gedeelte bestaan uit aansprakelijkheids- en rechtsbijstandverzekeringen voor bedrijven en particulieren, stegen met 19,2% (2016: 13,3%) van € 16,6 miljoen naar € 19,8 miljoen. De geleden schade bedroeg € 13,0 miljoen (2016: € 12,0 miljoen). Het technisch resultaat bedroeg € 0,7 miljoen positief (2016: € 1,6 miljoen negatief). De combined ratio bedroeg 103,8% (2016: 110,9%).

RISICOMITIGERINGSTECHNIEKEN

Klaverblad Verzekeringen heeft het catastroferisico herverzekerd op basis van analyses van de verwachte schade als gevolg van een zware storm. Daarnaast heeft Klaverblad Verzekeringen een excess of loss-contract afgesloten in verband met motorrijtuigenaansprakelijkheid en reisverzekeringen. Klaverblad Verzekeringen sluit, indien nodig, herverzekeringen voor grotere brandrisico's. Hiervoor is een facultatief-obligatoir contract afgesloten. Het eigen behoud dat gehanteerd wordt, is afhankelijk van het soort risico. Voor een nadere toelichting zie 5.4.2.5.

2.2.2 MEDISCHE VERZEKERINGEN

Onder de titel medische verzekeringen heeft Klaverblad voornamelijk arbeidsongeschiktheidsverzekeringen in haar portefeuille. In de afgelopen jaren zijn onze producten aangepast aan de wensen die leven bij onze klanten. Uit het feit dat het aantal afgesloten verzekeringen blijft stijgen, maken wij op dat wij hierin geslaagd zijn. De onderliggende technische

resultaten zijn goed. De brutopremies van de medische verzekeringen zijn gestegen met 6,7% (2016: 4,4%) tot € 45,9 miljoen (2016: € 43,0 miljoen).

De geleden schade bedroeg € 26,7 miljoen (2016: € 30,9 miljoen). Het technisch resultaat is gedaald, als gevolg van beperking van de contractgrenzen in de arbeidsongeschiktheidsportefeuille, en bedraagt € 2,0 miljoen negatief (2016: € 8,3 miljoen positief). Zonder deze aanpassing zou het technische resultaat € 29,3 miljoen positief zijn geweest. De combined ratio bedraagt 74,1% (2016: 87,4%).

2.2.3 LEVENSVERZEKERINGEN

Klaverblad Verzekeringen is in de levensverzekeringsmarkt actief met uitvaartkosten- en overlijdensrisicoverzekering. Daarnaast is het pensioen van haar eigen medewerkers verzekerd bij Klaverblad Leven.

In onderstaande tabel is de ontwikkeling van de brutopremies voor het levenbedrijf weergegeven. In de brutopremies zijn tevens de aan de verzekeringsnemers doorberekende premie-opslagen en bijkomende kosten opgenomen. Klaverblad Verzekeringen behaalt haar brutopremies nagenoeg volledig uit Nederland.

De samenstelling is als volgt:

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Individuele verzekeringen	61.609	64.324
Collectieve verzekeringen	<u>3.020</u>	<u>3.120</u>
	64.629	67.444

In onderstaande tabel is het technisch resultaat weergegeven voor de individuele en collectieve portefeuille, uitgesplitst naar resultaatcomponenten.

	<u>2017</u>			<u>2016</u>		
	<u>Individueel</u>	<u>Collectief</u>	<u>Totaal</u>	<u>Individueel</u>	<u>Collectief</u>	<u>Totaal</u>
Resultaat op kosten	-37.677	-1.327	-39.004	-15.903	-102	-16.005
Resultaat op interest	30.233	2.180	32.413	-37.204	-10.567	-47.771
Resultaat op overlijden	1.422	382	1.804	-10.907	87	-10.820
Resultaat op verval	-498	-14	-512	3.561	-34	3.527
Resultaat op nieuwe productie	-4.044	-49	-4.093	-8.796	-44	-8.840
Resultaat op mutatie	<u>2.863</u>	<u>446</u>	<u>3.309</u>	<u>-9.890</u>	<u>261</u>	<u>-9.629</u>
Technisch resultaat	-7.701	1.618	-6.083	-79.139	-10.399	-89.538

Hieronder volgt een toelichting op de in de tabel opgenomen resultaatcomponenten:

- Het resultaat op kosten is het verschil tussen de verwachte vrij te vallen kosten uit de voorziening, de stijging in de voorziening door de nieuwe kosten en anderzijds de daadwerkelijke doorlopende kosten voor administratie en beheer, de interne schadebehandelingskosten en de provisie.
- Het resultaat op rente wordt vooral bepaald door de daling van de voorziening vanwege de nieuwe rentecurve. Het restant wordt bepaald door het gerealiseerde resultaat op de beleggingen.
- Het resultaat op overlijden bestaat uit het verschil tussen enerzijds de verwachte vrij te vallen uitkering uit de voorziening en de daling in de voorziening door toepassing van de

nieuwe sterfteratio en anderzijds de verrichte uitkeringen en daarmee samenhangende kosten.

- Het resultaat op verval bestaat uit de verwachte vrij te vallen voorziening door verval en het daadwerkelijke verval.
- Het resultaat op nieuwe productie wordt bepaald door de verlaging van de voorziening door nieuwe productie en de acquisitiekosten.
- Het resultaat op mutatie bevat uiteenlopende componenten.

RISICOMITIGERINGSTECHNIKEN

Klaverblad Levensverzekering N.V. heeft een relatief beperkt aantal verzekeringen met hoge verzekerde kapitalen, welke zijn herverzekerd. Voor de gezamenlijke overlijdensrisico's gesloten op één leven geldt met ingang van 1 januari 2017 een eigen behoud van € 300.000. Het surplus is herverzekerd bij Gen Re.

2.3 Prestaties op het gebied van beleggingsactiviteiten

Klaverblad Verzekeringen heeft een beleggingsportefeuille met daarin vooral beleggingen rechtstreeks in obligaties en aandelen. Voor beide beleggingscategorieën wordt een 'buy and hold' benadering gehanteerd.

De economische ontwikkelingen van de laatste jaren hebben ertoe geleid dat de rente op de kapitaalmarkt zeer laag is. Na het bereiken van een dieptepunt in het najaar van 2016 lijkt een voorzichtig herstel te zijn ingezet. De voorzichtige economische groei samen met de nieuwe vooruitzichten na de presidentsverkiezingen in de VS hebben de rente weer laten stijgen. Het is echter nog de vraag of dit herstel zal doorzetten. Het gevolg van de lage rente is dat de waarde van de obligaties die Klaverblad Verzekeringen in bezit heeft, hoog is. Een echt voordeel is dit niet omdat de obligaties aangehouden worden tot aflossing. Bovendien zijn ook de verplichtingen die Klaverblad Verzekeringen heeft door de lage rente hoog. De lage rente is vooral nadelig, doordat de opbrengst van aflossingen, verkopen en intrest ('coupon') tegen een lage rente moet worden herbelegd.

Tot en met medio 2017 werd nieuw geld in aandelen belegd. De motivatie hiervoor was dat de rendementen op obligaties zo laag waren geworden. Sinds eind juni wordt het nieuwe geld belegd in het obligatiefonds. In december 2017 is het obligatieparticipatiefonds van Klaverblad Verzekeringen waarin zowel Klaverblad Leven als Klaverblad Schade participeert gesplitst in een fonds met relatief kortlopende obligaties en een fonds met relatief langlopende obligaties. Klaverblad Schade participeert vanwege de kortlopende verplichtingen voornamelijk in het korte obligatiefonds en Klaverblad Leven in het langlopende obligatiefonds. Tevens heeft in december 2017 een de-risking transactie plaatsgevonden waarbij € 50 miljoen aandelen is verkocht en is gebruikt voor de aankoop van obligaties. Het risicoprofiel is daarmee naar beneden gebracht.

In onderstaande tabel is het beleggingsresultaat weergegeven naar beleggingstype.

	<u>Dividend</u>	<u>Interest</u>	<u>Huur</u>	<u>Gerealiseerde winsten en verliezen</u>	<u>Ongerealiseerde winsten en verliezen</u>	<u>Totaal</u>
Staatsobligaties	-	13.217	-	-4.563	-24.338	-15.684
Bedrijfsobligaties	-	2.632	-	-331	-912	1.389
Hypotheken en andere leningen	-	415	-	-75	-471	-131
Aandelen	19.797	-	-	3.670	22.946	46.413
Liquide middelen	-	-52	2.233	-	-	-52
Vastgoed	-	-	2.233	-	200	2.433
Beleggingsopbrengsten	19.797	16.212		-1.299	-2.575	34.368
Beleggingslasten						-511
Beleggingsresultaat						33.857

2.4 Prestaties uit overige activiteiten

Naast de hiervoor genoemde resultaten zijn er geen (materiële) resultaten uit overige activiteiten bij Klaverblad Verzekeringen.

2.5 Overige informatie

Naar onze inschatting zijn alle belangrijke zaken in de andere onderdelen van dit hoofdstuk reeds opgenomen.

3 Bestuurssysteem

3.1 Algemene informatie over het bestuursysteem

3.1.1 ALGEMEEN

Het begrip governance bestrijkt het besturen en beheersen van ondernemingen en het houden van toezicht daarop. Klaverblad Verzekeringen hecht veel waarde aan een goede governance. Zij heeft haar bedrijfsvoering zo ingericht dat die gewaarborgd is. In haar bedrijfsvoering weegt zij de belangen van alle stakeholders, waaronder de belangen van de klanten, evenwichtig af. In dit hoofdstuk geeft Klaverblad Verzekeringen duidelijkheid over de inrichting van haar governance.

3.1.2 ORGANISATIE STRUCTUUR

In organisatorisch opzicht vormt de groep één geheel. Alle medewerkers van de groep zijn in dienst van de Coöperatie en zijn uiteindelijk verantwoording verschuldigd aan de directie daarvan. Voor zover werknemers zich, bij het vervullen van hun taak, onafhankelijk van deze directie op moeten kunnen stellen, is dat gewaarborgd door middel van beleid (charters) en reglementen.

Rechtstreeks onder de statutaire directie vallen de activiteiten van de afdelingen Interne audit, Risicomanagement en actuariael, Directiesecretariaat, Compliance en informatiebeveiliging en de groep Stafmedewerker Directie.

De uitvoerende sectoren zijn de sectoren Acceptatie, Verzekeringsadministratie en ondersteuning, Automatisering en Claims. De stafsectoren zijn de sector Financiële zaken, Personeel en organisatie, Projectmanagement en Marktbenadering.

3.1.3 BESTUURLIJKE STRUCTUUR

Directie

De directie bestaat uit de volgende personen:

- De directie bestaat uit de volgende personen:
- mr. J.P.P. Barth (voorzitter)
- J.H.M. van Irsen MSc MBA AAG (vanaf 1 september 2017)
- drs. C.A.M. van Riet (vanaf 1 februari 2018)

Klaverblad Verzekeringen wordt bestuurd door één statutaire directie die eindverantwoordelijk is voor de totale gang van zaken binnen Klaverblad Verzekeringen. De statutaire directie bestaat uit ten minste twee personen. De besluitvorming binnen de directie is collegiaal, er is geen onderlinge gezagsverhouding. De directie is als geheel verantwoordelijk voor het gevoerde beleid.

De onderlinge verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen de directieleden ligt vast in het Directiereglement dat is gepubliceerd op de website van Klaverblad Verzekeringen.

De directie bepaalt het dagelijks beleid van Klaverblad Verzekeringen. Directieleden worden voor onbepaalde tijd benoemd door de ledenvergadering uit een bindende voordracht door de raad van commissarissen. De betrouwbaarheid van directieleden is getoetst door Klaverblad Verzekeringen zelf en door de Nederlandsche Bank; deze staat buiten twijfel. Directieleden beschikken over de kennis

en vaardigheden en het professionele gedrag die volgens regelgeving en maatschappelijke opvattingen noodzakelijk zijn om als bestuurder van een verzekeringsmaatschappij te kunnen functioneren. In Wet Bestuur en Toezicht is onder meer een bepaling opgenomen omtrent de evenwichtige verdeling van zetels in het bestuur tussen mannen en vrouwen. Wij vinden dit een belangrijke regel maar gezien de proportionaliteit is de uitvoering hiervan lastig. De bepaling in de wet wordt meegewogen op het moment dat benoeming van een directielid aan de orde is.

Om de juiste samenstelling van de directie en de geschiktheid van directeuren te waarborgen hanteren de raad van commissarissen en de directie bij een vacature een vastgelegde procedure, een geschiktheidsmatrix en een profielschets.

De raad van commissarissen

De raad van commissarissen bestaat uit de volgende personen:

- H.J.E.J. van Lent (voorzitter)
- mr. J.W.E. van der Klaauw
- ir. E. Velzel
- drs. H.J.J. Schoon

De raad van commissarissen houdt toezicht op het beleid van de directie en op de algemene gang van zaken binnen Klaverblad Verzekeringen. Hij staat de directie met raad terzijde.

De taken en verantwoordelijkheden van de raad zijn vastgelegd in het Reglement raad van commissarissen dat op de website van Klaverblad Verzekeringen is gepubliceerd.

De raad van commissarissen streeft naar een omvang van vier leden. Commissarissen worden voor een periode van vier jaar benoemd door de ledenvergadering uit een voordracht van de raad. Vooraf wordt de geschiktheid van de commissarissen getoetst door Klaverblad Verzekeringen zelf en de Nederlandsche Bank.

Om de juiste samenstelling van de raad en de geschiktheid van commissarissen te waarborgen hanteert de raad bij een vacature een vastgelegde procedure, een geschiktheidsmatrix, een profielschets en een introductieprogramma voor nieuwe commissarissen. In geval van een voorgenomen (her)benoeming beoordeelt de Nederlandsche Bank de geschiktheid van commissarissen. Er is geen evenwichtige verdeling tussen mannen en vrouwen. De evenwichtige verdeling wordt meegewogen bij het invullen van een vacature.

De raad van commissarissen evalueert jaarlijks zijn functioneren. Eenmaal in de drie jaar doet de raad dit met externe begeleiding. De raad evalueert daarnaast jaarlijks het functioneren van de directie.

Auditcommissie

De raad van commissarissen heeft een auditcommissie ingesteld. De commissie bestaat uit ten minste twee leden, waaronder een voorzitter. Alle leden van de commissie moeten lid zijn van de raad van commissarissen. De commissie bereidt eventuele besluitvorming van de raad voor en adviseert op het gebied van financiële verslaggeving, de aanbevelingen van de sleutelfuncties, te weten actuariel, compliance, interne audit en risicomanagement en de relatie met de externe accountant.

De sleutelfuncties

De sleutelfuncties zijn benoemd door de directie. Hun taken, verantwoordelijkheden, bevoegdheden en middelen staan beschreven in een charter, dat voor elke sleutelfunctie is opgesteld. Voor benoemingen, alsmede wijzigingen in de charters is instemming van de raad van commissarissen vereist.

Alle sleutelfuncties rapporteren op kwartaalbasis aan de directie en de raad van commissarissen. De actuariële functie rapporteert jaarlijks over de technische voorzieningen en de SCR-berekeningen, en voert ook een toets uit op de berekeningen van de ORSA. De interne audit functie rapporteert tevens over de door haar uitgevoerde audits. De sleutelfunctionarissen hebben een escalatielijijn naar de raad van commissarissen.

Indien een sleutelfunctie dit nodig vindt, kan een sleutelfunctie of een medewerker van een sleutelfunctie buiten de reguliere rapportages de directie en/of de raad van commissarissen informeren over geconstateerde bijzonderheden. Als een sleutelfunctie oordeelt dat er sprake is van een ernstig incident, dan is zij bevoegd om dit rechtstreeks aan de interne toezichthouder en/of een externe toezichthouder, zoals DNB, AFM of ACM, te melden. Zo nodig informeert zij vooraf de directie en, indien van toepassing, de raad van commissarissen over het incident en de melding hiervan.

3.1.4 BELONINGSBELEID

Inleiding

Het beloningsbeleid van Klaverblad Verzekeringen is erop gericht door middel van een adequate beloning voldoende medewerkers met de juiste kwaliteiten aan te kunnen trekken en te behouden. Bij het vaststellen daarvan wordt ook gekeken naar de beloningen die bij vergelijkbare functies door vergelijkbare organisaties worden gehanteerd. Zo wordt een marktconforme beloning bereikt.

Klaverblad Verzekeringen baseert haar beloningsbeleid op wet- en regelgeving, in het bijzonder de CAO, de Wet financieel toezicht en de daarbij behorende besluiten en door DNB uitgevaardigde regelingen. Het uitgangspunt van het geldende beloningsbeleid is de Regeling beheerst beloningsbeleid Wft 2011 (Rbb 2011) geweest. De vervanging hiervan door de Rbb 2014 heeft niet geleid tot aanpassing van het beloningsbeleid van Klaverblad Verzekeringen.

De vaststelling, uitvoering en monitoring van het beloningsbeleid is een taak van de directie. Bij de opstelling en aanpassing van het beloningsbeleid zijn de afdelingen Personeelszaken en Interne audit en de groepen Juridische zaken en compliance en Risicomanagement betrokken.

Gematigd beloningsbeleid

Klaverblad Verzekeringen streeft naar een gematigd beloningsbeleid, zowel wat betreft de verhouding tot andere organisaties als wat betreft de verhoudingen binnen de organisatie. Een gematigd beloningsbeleid past bij de doelstellingen en bedrijfsvoering van Klaverblad Verzekeringen: het bieden van standaard verzekeringsproducten voor standaard situaties en een gerichtheid op de lange termijn. Zorgvuldigheid is daarbij belangrijker dan het in hoog tempo doorvoeren van vernieuwingen van producten, organisatievormen of werkwijze en de beschikbaarheid van goed samenwerkende medewerkers van goede kwaliteit is daarbij belangrijker dan de (dominante) aanwezigheid van absolute topkrachten. Klaverblad wil geen medewerkers aantrekken voor wie beloning het enige belangrijke motief lijkt te zijn. Een gematigd beloningsbeleid brengt met zich

mee dat beloningen bij Klaverblad Verzekeringen niet wezenlijk anders zijn dan bij vergelijkbare andere organisaties.

Beloning medewerkers

Alle medewerkers kennen een vaste beloning van twaalf maal een maandelijks salaris, vakantiegeld, een voorjaarsuitkering ('dertiende maand') en een eindejaarsuitkering ('veertiende maand'). Voor deze beloning gelden vaste salarisschalen. Uitsluitend door bovengemiddeld presteren over een langere periode kan een medewerker deze beloning in positieve zin beïnvloeden.

Beloning directie en commissarissen

Voor directieleden geldt geen vaste salarisschaal. De hoogte van hun salaris wordt vastgesteld door de raad van commissarissen. De raad treedt in zijn geheel op als remuneratiecommissie. Voor het overige is de beloning van directieleden op dezelfde manier samengesteld als die van de medewerkers. Ook voor hen geldt dus uitsluitend een vaste beloning. Commissarissen ontvangen een vergoeding die wordt vastgesteld op een wijze die in overeenstemming is met de relevante principes van het beloningsbeleid. Bij de vergoeding die aan commissarissen wordt uitgekeerd speelt het al dan niet bereiken van concrete doelen of resultaten geen enkele rol. Voor de beloning van de directie van Klaverblad Verzekeringen over 2017 wordt verwezen naar de jaarrekening van de Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A.

3.2 Deskundigheids- en betrouwbaarheidsvereisten

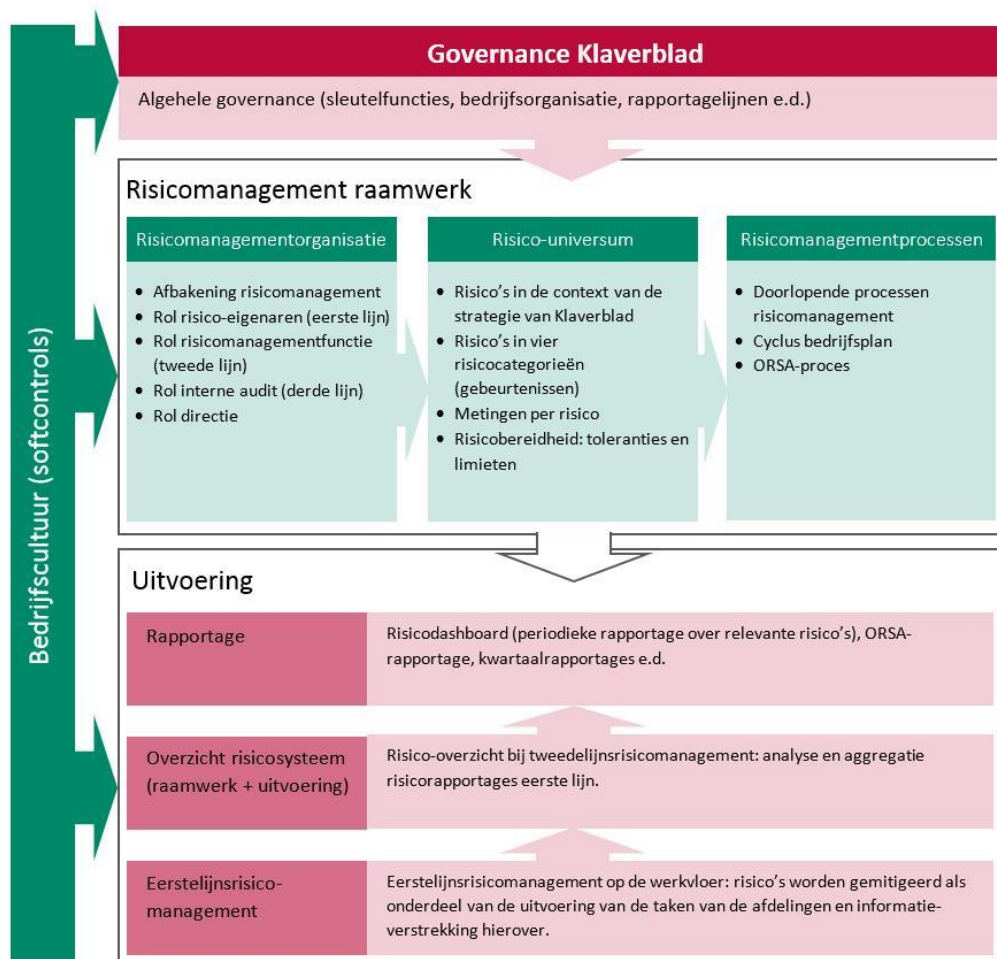
Klaverblad hecht een groot belang aan de juiste vakbekwaamheid, kennis en deskundigheid van personen die de organisatie besturen en van medewerkers die de sleutelfuncties vervullen. De eisen aan vakbekwaamheid, kennis en deskundigheid zijn vastgelegd in profielschetsen. Bij werving van bestuurders of sleutelfunctionarissen worden de profielschetsen gebruikt, zij vormen de minimale norm waaraan de bestuurder of medewerker moet voldoen.

Klaverblad hanteert een screeningsproces waarbij medewerkers worden getoetst op betrouwbaarheid. De voorgenomen benoeming van sleutelfunctionarissen en bestuurders worden voorgelegd aan de toezichthouder DNB. DNB toetst zelf ook de betrouwbaarheid van sleutelfunctionarissen en de betrouwbaarheid en de geschiktheid van de bestuurders. Voor het toetsen van de geschiktheid en betrouwbaarheid is een procedure opgezet binnen Klaverblad. De profielschetsen worden jaarlijks geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. De afdeling Personeel en Organisatie toetst jaarlijks de geschiktheid van de sleutelfunctionarissen aan de hand van de profielschetsen.

De personen die de organisatie besturen, stellen jaarlijks een plan voor permanente educatie op. Dit plan wordt ter goedkeuring voorgelegd aan de interne toezichthouder. De interne toezichthouder houdt de uitvoering van het programma in de gaten.

3.3 Risicomanagementsysteem inclusief de ORSA

Het risicomanagementsysteem ligt aan de basis voor het risico gebaseerde handelen van Klaverblad Verzekeringen. Het systeem geldt voor alle entiteiten van Klaverblad Verzekeringen. Hieronder staat een schematische weergave van de inrichting van ons risicomanagementsysteem.

Het risicomanagementsysteem van Klaverblad Verzekeringen bestaat uit vier componenten.

1. **Bedrijfscultuur:** De heersende bedrijfscultuur is een belangrijk onderdeel van het risicomanagement. Integriteit is belangrijk. Leidinggevend worden gestimuleerd om het goede voorbeeld te geven. Medewerkers voelen zich sterk met Klaverblad Verzekeringen verbonden en ook de onderlinge verbondenheid is groot. Er heerst een risicomijdende cultuur. Risico-zoekend gedrag wordt zeker niet gestimuleerd. Klaverblad Verzekeringen kent bijvoorbeeld geen variabele beloning. Centraal staat dat we ons loyaal aan de regels houden. Het zijn vooral dit soort 'soft-controls' waarmee we onze bedrijfscultuur beïnvloeden. De bedrijfscultuur heeft grote invloed op de drie andere componenten van het risicomanagement.
2. **Governance:** Dit is de algehele governance zoals die bij Klaverblad Verzekeringen is ingericht. Dit heeft betrekking op de inrichting van de hiërarchie (rollen directie, raad van commissarissen, sectorhoofden, afdelingshoofden), op de inrichting van de sleutelfuncties en op de rapportages over de uitvoering van de werkzaamheden. Informatie over de risico's

die relevant zijn voor de uitvoering en over de beheersmaatregelen daarvoor maken hier onderdeel van uit. De governance bij Klaverblad Verzekeringen is beschreven in het document 'Governance Klaverblad Verzekeringen'.

3. *Risicomanagement raamwerk*: De derde component is het risicomanagement raamwerk van Klaverblad Verzekeringen. Dit raamwerk bevat de opzet van het risicomanagement bij Klaverblad Verzekeringen en is speciaal voor Klaverblad Verzekeringen op maat gemaakt. Het risicoraamwerk bestaat uit drie onderdelen.
 - a. De risicomanagementorganisatie: Dit is een beschrijving van de taken en verantwoordelijkheden voor risico-eigenaren, risicomanagementfunctie, interne audit en directie.
 - b. Het risico-universum: Dit is een overzicht van de risico's die voor Klaverblad Verzekeringen relevant zijn. Deze risico's zijn gecategoriseerd in vier categorieën gebeurtenissen. Bij elk risico is aangegeven welke metingen we doen om het risico te monitoren. Het risico-universum bevat ook de risicobereidheid: een beschrijving van de uitgangspunten en een overzicht van de risicotoleranties en -limieten.
 - c. De risicomanagementprocessen: Dit onderdeel bestaat uit de richtlijnen die nodig zijn om het risicomanagementsysteem effectief te laten functioneren. De twee belangrijkste processen zijn het doorlopende risicomanagementproces dat leidt tot invulling van het risicodashboard en het ORSA-proces dat leidt tot een ORSA-rapportage.
4. *Uitvoering*: De uitvoering betreft de werking van het risicoraamwerk in de organisatie en wordt in meer detail uitgewerkt in operationele richtlijnen en procedures. Uitvoering heeft de volgende onderdelen:
 - a. Eerstelijnsrisicomanagement op de werkvloer. De werkzaamheden die door afdelingen op de werkvloer worden gedaan, gebeuren binnen kaders die door de directie en de sectorhoofden zijn gesteld. De risico's die deze kaders worden overschreden, worden primair door deze afdelingen zelf beheerst en zo nodig gemitigeerd. Hierover informeren afdelingshoofden hun sectorhoofd en sectorhoofden informeren de risicomanagementfunctie.
 - b. Risico-overzicht door tweedelijnsrisicomanagement. De risicomanagementfunctie zorgt voor een totaaloverzicht van de risico's uit het risico-universum door de informatie van de afdelingen en sectoren te analyseren en samen te voegen. Daarbij let zij ook op correlatie en diversificatie van risico's. Zo nodig adviseert zij de directie over maatregelen om risico's te mitigeren. De risicomanagementfunctie zorgt er ook voor dat het risico-universum actueel blijft en de risicomanagementorganisatie en -richtlijnen periodiek worden geëvalueerd en zo nodig bijgewerkt.
 - c. Rapportage. Via het risicodashboard wordt de directie periodiek geïnformeerd over de risico's die voor Klaverblad Verzekeringen relevant zijn. Met het ORSA-proces en de daaruit voortvloeiende ORSA-rapportage houdt de directie zich bezig met de kwalitatieve en kwantitatieve resultaten van de prospectieve beoordeling van risico's in relatie tot de kapitaalpositie van Klaverblad Verzekeringen. Daarnaast maakt de risicomanagementfunctie elk kwartaal een rapportage voor directie en raad van commissarissen.

3.3.1 RISICO-UNIVERSUM KLAVERBLAD VERZEKERINGEN

Doelen bij Klaverblad Verzekeringen en risicomanagement

Vanuit de “Missie, visie en filosofie” zijn de strategische doelstellingen van Klaverblad Verzekeringen afgeleid. Deze staan beschreven in dit document en zijn consistent onderdeel van alle interne- (o.a. Strategische kaart en Dashboard rapportages) en externe rapportages (o.a. ORSA). De belangrijkste uitgangspunten zijn, samengevat:

1. De klant centraal

Klaverblad bestaat voor en vanwege haar klanten. Klaverblad behandelt haar klanten fair. Klanten krijgen waar ze recht op hebben, niet meer maar ook niet minder. Op deze manier krijgen en houden we loyale klanten en werken we aan een goede reputatie in de markt.

2. Financieel gezond

Klaverblad moet financieel gezond zijn en blijven, om aan haar verplichtingen te kunnen voldoen.

3. Efficiënte en beheerste bedrijfsprocessen

Klaverblad bereikt dit door doelmatige bedrijfsprocessen met adequate beheersing op de uitvoering door gekwalificeerd en gemotiveerd personeel. De bedrijfsprocessen worden uitgevoerd met een hoge graad van automatisering. De inrichting is klant georiënteerd.

4. Groei en ontwikkeling.

De groei wordt gerealiseerd door product- en procesinnovatie, externe oriëntatie in een ondernemende cultuur, met oog voor persoonlijke ontwikkeling, in een flexibele organisatie.

Categorieën van gebeurtenissen

De risico's zijn ingedeeld naar categorieën gebeurtenissen. Op basis daarvan vindt de indeling in de vier risicocategorieën plaats (zie onderstaande figuur):

1. Verzekeringstechnische risico's: risico's die samenhangen met gebeurtenissen van verzekeringstechnische aard en daarmee op onze verzekeringsverplichtingen.
2. Financiële risico's: risico's die samenhangen met financiële gebeurtenissen, zoals veranderingen van aandelen- en obligatiekoersen en (markt)rentes.
3. Marktbenaderingsrisico's: risico's die samenhangen met gebeurtenissen die betrekking hebben op marketing en distributie in de verzekeringsmarkt.
4. Operationele gebeurtenissen: risico's die samenhangen met de uitvoering van processen binnen Klaverblad.

Risico universum

Klaverblad houdt rekening met zowel de risico's vanuit de interne organisatie en processen, alsmede met de externe risico's. Tot deze categorie behoren onder andere: gewijzigde wet- en regelgeving, politiek klimaat, maatschappelijke- en economische omstandigheden.

Binnen de risicocategorieën is een standaard set aan risico's gedefinieerd, met risico-eigenaren en waar de monitorende rol belegd is. Deze risico's zijn inherent aan de bedrijfsvoering van Klaverblad en ze zijn mede bepaald op basis van wet- en regelgeving en toezichtkaders.

Risicobereidheid

Klaverblad is zich bewust van haar risico's en realiseert zich dat het nemen van risico's inherent is aan ondernemen. Bij het nemen van besluiten wordt het rendement van het besluit afgewogen tegen de risico's die daarmee samenhangen.

Vanuit de (strategische) doelstellingen formuleert Klaverblad haar risicobereidheid. De risicobereidheid wordt uitgedrukt in kwalitatieve en kwantitatieve risicobereidheidsstatements. De risicobereidheid en bijbehorende limieten zijn beschreven in de RIB ('Risicobereidheid') van Klaverblad.

De RIB is de basis van het kapitaalbeheer en wordt afgeleid van het aanwezige kapitaal en de mogelijke fluctuaties daarin. In de RIB wordt de risicobereidheid (het streefniveau) en tolerantie (de afwijking van het streefniveau die kan worden geaccepteerd) voor risico's van Klaverblad uitgewerkt. In de RIB is een gedetailleerde beschrijving van kwalitatieve en kwantitatieve limieten opgenomen, ten behoeve van de sturing op de risico's en het daartoe aan te houden kapitaal.

Klaverblad gebruikt de SCR ratio, gebaseerd op de standaardformule van het Solvency II raamwerk, om de toereikendheid van het kapitaal te beoordelen en hierin zo nodig bij te sturen. De SCR ratio is gedefinieerd als het beschikbare eigen vermogen ten opzichte van de Solvency Capital Requirement ('SCR'). Zowel het eigen vermogen als het vereiste vermogen fluctueren met de risico's van de beleggingsportefeuille en de soort en volume van verzekeringsverplichtingen.

Solvency II is niet alleen het toezichtskader waaraan moet worden voldaan, maar geeft ook een belangrijk inzicht in de huidige kapitaalspositie van Klaverblad, waaronder de risico's en hiertoe aan te houden kapitaal. De directie van Klaverblad ontwikkelt een economische visie op bepaalde elementen van dit raamwerk waaronder de onzekerheden die voor Klaverblad van toepassing zijn. Deze economische visie heeft invloed op de sturing van het kapitaal.

Naast de SCR ratio als sturingsvariabele, worden de uitkomsten uit de ORSA, de ALM studie en gevoeligheidsanalyses meegenomen in de besluitvorming tot het al dan niet toepassen van beheersmaatregelen wanneer bepaalde limieten geraakt worden volgens het interventieschema.

In onderstaande tabel wordt het interventieschema toegelicht dat de directie van Klaverblad gebruikt om te sturen op het kapitaal. Dit interventieschema is de basis voor het vaststellen van de RIB waarin een limieten-interventieladder is opgenomen die betrekking heeft op de solvabiliteitspositie van de Groep, Klaverblad Leven en Klaverblad Schade. Voor Klaverblad Schade geldt bij enkele zones een afwijkende Solvency II ratio, deze is tussen haakjes vermeld.

Zone	Solvency II ratio	Niveau	Toelichting	Termijn acties
Blauw	(>160%)	Boven doelstelling voor kapitaal	Overweging toepassen maatregelen voor beleggingsmix, kapitaal transfer	<ul style="list-style-type: none"> Directie besluit Strategische analyse
Groen	> 150% (>140% - ≤ 160%)	Binnen gewenste doelstelling	<i>Veilig</i> Geen actie nodig	<ul style="list-style-type: none"> Niet van toepassing Reguliere rapportage
Geel	> 125% - ≤ 150% (> 125% - ≤ 140%)	Tolerantie: 1e Interventieniveau	<i>Alertheid en waar nodig acties</i> Direct onderzoek naar onderliggende trends en ontwikkelingen en waar nodig acties uitvoeren	<ul style="list-style-type: none"> Directie wenst zo snel mogelijk herstel te zien naar 'groen' Aanvullende ORSA analyse nodig Herstel binnen 6-12 maanden
Oranje	≥ 100% - ≤ 125%	Tolerantie: 2e Interventieniveau	<i>Hogere urgentie</i> Beheersmaatregelen voorbereiden en op korte termijn uitvoeren, opstellen herstelplan, onderzoek naar aantrekken van extern kapitaal	<ul style="list-style-type: none"> Herstel binnen 3-6 maanden naar minimaal 'geel' Wekelijks overleg over maatregelen met directie
Rood	< 100%	Buiten Tolerantie; Onder wettelijk vereist niveau, maar boven minimum	<i>Crisis situatie</i> Wettelijke interventieniveau bereikt; herstelplan in werking	<ul style="list-style-type: none"> Binnen wettelijke termijnen (6 maanden) herstel naar minimaal 'oranje' Frequent overleg met toezichhouders

Opbouw limieten en onzekerheden

De (kwantitatieve) limieten conform bovenstaand interventieschema zijn bepaald in de RIB en zijn voor zowel de Groep, Klaverblad Leven en Klaverblad Schade apart bepaald.

De limieten zijn bedoeld om voldoende veiligheidsmarge te bieden om mogelijke schokken en volatiliteit op te vangen, zodanig dat minimaal de portefeuille (best estimate voorziening en risicomarge) nog overdraagbaar is aan een derde partij. Dat betekent dat de waarde van de assets minimaal de hoogte heeft van de waarde van de verzekeringsverplichtingen, zodat de verzekeringsportefeuille kan worden overgedragen aan een derde partij.

In de RIB worden de gehanteerde (kwantitatieve) limieten per interventiefase bepaald. Het concept zoals nu is gehanteerd volgt het volgende principe:

- Zone Rood betekent dat het eigen vermogen lager is dan de SCR;
- De bovengrens van zone Oranje (en dus de ondergrens van zone Geel) is afgestemd op het kunnen opvangen van een schok ter hoogte van 100% punten in de solvabiliteit, en daarna nog

wel aan de MCR criterium te kunnen voldoen, conform het DNB uitgangspunt rondom kapitaalbeleid;

- De bovengrens van zone Geel (en dus de ondergrens van zone Groen) betekent dat er voldoende kapitaal is conform een verzekeraar met een A min rating, gebaseerd op een Solvency II rating van EIOPA;
- De bovengrens van zone Groen (en dus de ondergrens van zone Blauw) betekent dat de onderneming over-gekapitaliseerd is, en dividend kan worden uitgekeerd aan de groep of de risicobereidheid toeneemt (alleen van toepassing voor Klaverblad Schade).
- Voor de Coöperatie en Klaverblad Leven is geen niveau gedefinieerd waarop op basis van de SII-ratio wordt verondersteld dat er genoeg kapitaal aanwezig is.

3.3.2 RISICOMANAGEMENTPROCESSEN

Risicomanagementproces doorlopende risicobeheersing

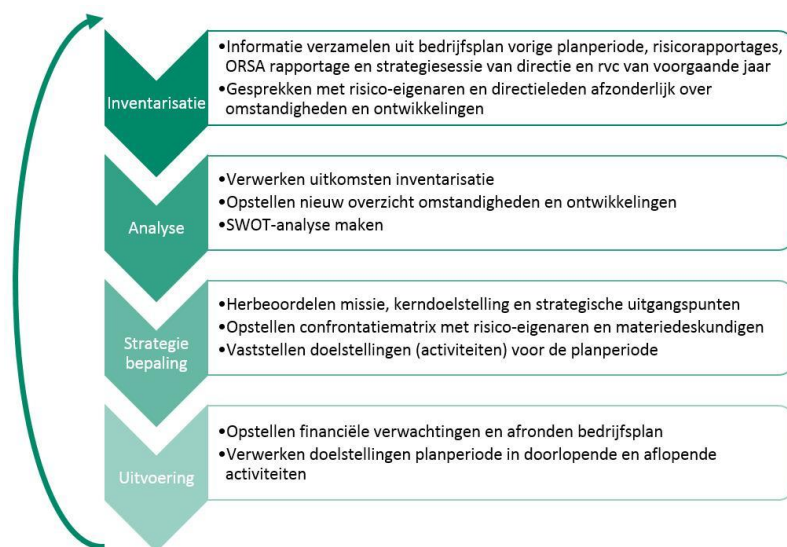
In onderstaande figuur is het proces van de doorlopende risicobeheersing van Klaverblad Verzekeringen weergegeven.

De doorlopende risicobeheersing gebeurt door de risico-eigenaren (eerstelijns management). De risicomanagementfunctie (tweedelijns) is verantwoordelijk voor de monitoring van de beheersing van de belangrijkste risico's die van invloed zijn op de realisatie van de strategische doelen van Klaverblad Verzekeringen. Zij draagt daarmee bij aan het realiseren van de kerndoelstellingen van Klaverblad Verzekeringen.

Strategisch risicomanagement

Strategisch risicomanagement is het domein van de directie en de raad van commissarissen van Klaverblad Verzekeringen en maakt onderdeel uit van de jaarlijkse planningscyclus. De risicomanagementfunctie is verantwoordelijk voor een goede uitvoering van het proces.

De planningscyclus kent vier fases. De uitkomst is een nieuw bedrijfsplan met een planningsperiode van vijf jaar. Hierin wordt rekening gehouden met de uitkomsten van de ORSA-rapportage en de risicorapportages van het voorgaande jaar.

Met de uitvoering van deze cyclus stelt de directie jaarlijks de risicobereidheid vast. De directie bespreekt deze met de raad van commissarissen. Eventuele besluiten die strekken tot wijziging van de risicobereidheid worden ook met de raad besproken. De raad ziet er op strategisch niveau op toe dat bedrijfsactiviteiten, kapitaalallocatie en liquiditeitsbeslag in algemene zin in overeenstemming zijn met de risicobereidheid.

De raad van commissarissen, de directie, de risicomangementfunctie en de risico-eigenaren (eerstelijns management) hebben elk een eigen rol bij de planningscyclus en dus bij de strategievorming.

3.3.3 RISICOMANAGEMENTFUNCTIE

De Risicomangementfunctie ondersteunt en challenged Klaverblad om haar risicobereidheid te bepalen en risicobewustzijn in de gehele organisatie te vergroten om daarmee haar doelstellingen te realiseren.

Het risicomangement beleid beschrijft de uitgangspunten, beleidskaders en het systeem voor beheersing van risico's binnen Klaverblad Verzekeringen en onderliggende entiteiten.

De directie stelt jaarlijks de risicobereidheid vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de uitkomsten van de ORSA-rapportage en de risicorapportages. De directie bespreekt de risicobereidheid met de raad van commissarissen. Eventuele besluiten die strekken tot wijziging van de risicobereidheid worden ook met de raad besproken. De raad ziet er op strategisch niveau op toe dat bedrijfsactiviteiten, kapitaalallocatie en liquiditeitsbeslag in algemene zin in overeenstemming zijn met de risicobereidheid.

Risicobeheersing gebeurt primair door de risico-eigenaren. De risicomanagementfunctie is verantwoordelijk voor de effectieve kaderstelling voor de beheersing van risico's en controlesystemen, ondersteunen en adviseren, faciliteren, monitoren en rapporteren over de beheersing van de risico's.

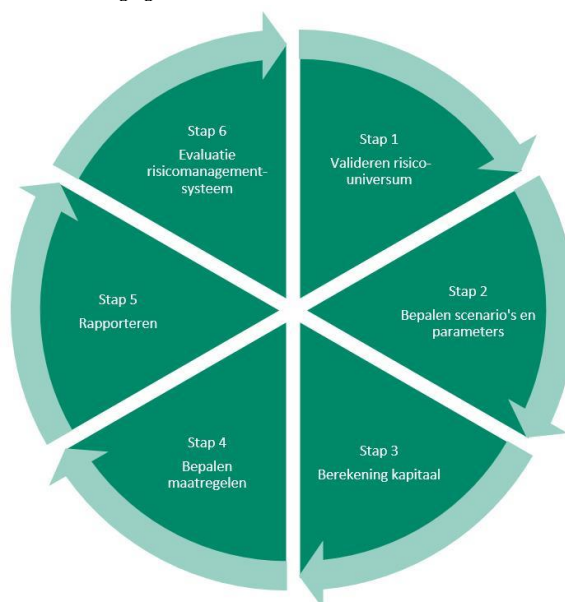
De risicomanagementfunctie rapporteert ieder kwartaal aan de directie en de raad van commissarissen.

De opzet en uitvoering van de risicomanagementfunctie kan onderworpen worden aan een onafhankelijke toetsing door de interne auditfunctie. Deze toetsing heeft tot doel de werking van de risicomanagementfunctie vast te stellen.

3.3.4 ORSA-PROCES

Regulier ORSA-proces

Hieronder is het ORSA-proces weergegeven.

Klaverblad Verzekeringen voert jaarlijks een eigen beoordeling van risico's en kapitaalbehoefte (ORSA) uit. Wij gebruiken de ORSA om voor de groep als geheel en voor elke verzekeringsentiteit:

1. inzicht te verkrijgen in de oorzaken en gevolgen van gebeurtenissen (risico's) nu en in de toekomst;
2. risico-gebaseerd de huidige en toekomstige kapitaalbehoefte te bepalen;
3. de aanwezige risico's en het aanwezige kapitaal te monitoren; en
4. het bedrijfsplan op te stellen.

De uitvoering van de ORSA vindt plaats tussen het opstellen van twee bedrijfsplannen in. Het actuele bedrijfsplan vormt hierbij input voor de ORSA. De uitgevoerde ORSA vormt weer input voor het volgende bedrijfsplan. Het ORSA-proces wordt onafhankelijk getoetst door de interne auditfunctie (Intern accountant).

Tussentijds ORSA-proces

Naast de jaarlijkse ORSA, kan Klaverblad Verzekeringen een tussentijdse ORSA uitvoeren. Dit doen wij als er gedurende het jaar relevante ontwikkelingen plaatsvinden binnen of buiten Klaverblad. Om dergelijke ontwikkelingen te herkennen, hanteren we zogenoemde ORSA-triggers. Het is de verantwoordelijkheid van de directie en/of de risicomanagementfunctie om het optreden van ORSA-triggers te herkennen. De directie besluit of een ORSA-trigger leidt tot een tussentijdse ORSA. Dit hoeft niet. Als er sprake is van een ingrijpende wijziging van een bepaalde factor (ORSA-trigger of iets anders) kan in de praktijk blijken dat het niet verstandig is om een ORSA uit te voeren volgens het ORSA-proces. De belangrijkste reden hiervoor zal meestal (doorloop)tijd zijn. De directie kan dan ook specifieke 'onderzoeksvragen' stellen om de effecten van die ingrijpende wijziging vast te stellen. Als de directie besluit tot een tussentijdse ORSA, dan besluit zij ook over de reikwijdte hiervan. De tussentijdse ORSA kan zich beperken tot een of meer bepaalde scenario's. We spreken dan van een partiële ORSA. Een tussentijdse ORSA volgt zoveel mogelijk hetzelfde proces als een periodieke ORSA.

3.3.5 ANDERE PROCESSEN

Er vinden binnen Klaverblad Verzekeringen andere processen plaats waarbij de Risicomanagementfunctie is betrokken, bijvoorbeeld het productgoedkeuringsproces of vaststelling van het beloningsbeleid. Deze processen vinden niet plaats op initiatief van de risicomanagementfunctie. De rol van de risicomanagementfunctie wordt daarom niet hier maar in de betreffende beleidsdocumenten beschreven.

3.4 Interne controlesysteem

3.4.1 BESCHRIJVING VAN HET INTERNE CONTROLESYSTEEM

Klaverblad Verzekeringen heeft een interne controlesysteem om een gezonde en prudente bedrijfsvoering te waarborgen. Klaverblad Verzekeringen hanteert het 'Three lines of defence'-model. Uitgangspunt van dit model is dat een goede beheersing van activiteiten, en de risico's die daarbij kunnen optreden, in eerste instantie een verantwoordelijkheid is van het management op verschillende niveaus van de organisatie. In tweede instantie is de risicomanagement functie verantwoordelijk voor een goede inrichting en monitoring van het risicomanagementsysteem, de compliancefunctie voor de monitoring van de naleving van wet- en regelgeving en de actuariële functie voor beoordeling van de actuariële werkzaamheden en advisering aan de directie over actuariële modellen, aannames en methodieken. In derde instantie is de interne auditfunctie verantwoordelijk voor de toetsing van de opzet, het bestaan en de werking van het gehele beheersingssysteem.

De drie tweedelijns functies en de derdelijns functie worden de sleutelfuncties genoemd. Een sleutelfunctie kan uitgevoerd worden door een of meer medewerkers. De directie bepaalt welke medewerkers tot een sleutelfunctie behoren. Elke sleutelfunctie heeft één sleutelfunctiehouder. Hij is primair verantwoordelijk voor het functioneren van de sleutelfunctie en het aanspreekpunt voor externe instanties.

3.4.2 COMPLIANCEFUNCTIE

De compliancefunctie heeft als doel het bevorderen en bewaken van een integere en beheerste bedrijfsvoering en van een goede reputatie van Klaverblad Verzekeringen. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de compliancefunctie liggen vast in het Beleid Compliance. Het gaat onder andere om de volgende taken en verantwoordelijkheden:

- het signaleren en documenteren van wijzigingen in externe wet- en regelgeving;
- het bewaken van de implementatie hiervan en het hierbij zo nodig geven van adviezen;
- het toetsen van de naleving van externe wet- en regelgeving en de juiste vertaling daarvan naar interne regels;
- het toetsen van de naleving van interne regels;
- het toetsen van de producten van Klaverblad Verzekeringen
- het binnen Klaverblad Verzekeringen creëren van bewustwording ten aanzien van het bestaan van regels en het belang van de naleving ervan.
- het opzetten en bijhouden van risicoanalyses, waaronder de Systematische Integriteits Risico Analyse waardoor risico gebaseerd werken mogelijk.

De compliancefunctie rapporteert ieder kwartaal aan de directie en de raad van commissarissen over de uitvoering van haar werkzaamheden. Ook rapporteert zij aan de directie over onderzoeksbevindingen en incidentele situaties waarin (dreigende) niet-naleving van regels speelt of heeft gespeeld.

De opzet en uitvoering van de compliancefunctie kan onderworpen worden aan een onafhankelijke toetsing door de interne auditfunctie. Deze toetsing heeft mede tot doel de werking van de compliancefunctie vast te stellen en een onaanvaardbare vermenging van uitvoerende en toezichthoudende taken van de compliancefunctie te voorkomen.

Integriteitsbeleid

Klaverblad Verzekeringen streeft ernaar integer te handelen en verstaat onder 'integriteit' dat Klaverblad Verzekeringen betrouwbaar, eerlijk en transparant is, belangenverstrengeling voorkomt, haar klanten zorgvuldig behandelt en haar medewerkers en relaties met respect behandelt. Klaverblad Verzekeringen heeft haar belangrijkste gedragsregels vastgelegd in een Integriteitsbeleid. Dit beleid is verder uitgewerkt in bedrijfsdocumentatie zoals de Procedure Ontvangen van geschenken, de Procedure Betrouwbaarheidstoetsing en het Directiereglement.

Compliance en klokkenluiderregeling

Om naleving van regels zoveel mogelijk te waarborgen, hanteert Klaverblad Verzekeringen een compliancestructuur die zij heeft vastgelegd in een door de directie goedgekeurd compliancebeleid. Dit beleid maakt duidelijk hoe binnen Klaverblad Verzekeringen moet worden omgegaan met regels.

De directie is eindverantwoordelijk voor het compliant zijn van Klaverblad Verzekeringen met de voor haar geldende regels. Voor een bedrijfsvoering die voldoet aan alle regels is echter ook de actieve en loyale medewerking van alle lagen van de organisatie nodig. In eerste instantie ziet het eerstelijns management erop toe dat medewerkers de regels naleven. De compliancefunctie bevordert en controleert dit en rapporteert hierover aan de directie.

Een medewerker die vaststelt dat in strijd met interne of externe regels wordt gehandeld, kan daarover een klacht indienen bij het interne klachtenloket conform de Procedure Interne klachten. Dit optreden kan nooit aanleiding geven tot enige aantasting van zijn (rechts)positie binnen

Klaverblad Verzekeringen, ook niet tot een vermindering van zijn vooruitzichten. De directie ziet erop toe dat van een dergelijke aantasting geen sprake is.

3.5 Interne auditfunctie

De afdeling interne audit heeft een controlerende functie en geeft via rapportages aan het bestuur en de raad van commissarissen van Klaverblad Verzekeringen op een objectieve en onafhankelijke wijze, inzicht in de effectiviteit van de beheersing van de belangrijkste risico's op financieel en niet financieel gebied. De interne auditfunctie draagt hierdoor bij aan het realiseren van de doelstellingen die Klaverblad Verzekeringen voor ogen heeft.

De activiteiten van de interne auditfunctie kunnen bestaan uit zekerheidsverschaffende en adviesverlenende activiteiten, waarbij de nadruk ligt op zekerheidsverschaffende activiteiten. De interne auditfunctie richt zich op de gehele Klaverblad Verzekeringsgroep en/of onderdelen hiervan.

Interne audit toetst periodiek de opzet en de werking van de andere drie sleutelfuncties. Deze toetsing heeft mede tot doel de werking van de betreffende sleutelfunctie vast te stellen en een onaanvaardbare vermenging van uitvoerende en toezichthoudende taken te voorkomen.

De interne auditfunctie heeft rechtstreeks overleg met de raad van commissarissen. Daarnaast rapporteert zij elk kwartaal aan de directie en de raad van commissarissen. In deze rapportage rapporteert zij ten aanzien van algemene ontwikkelingen in relatie tot haar functie, de uitvoering van haar werkzaamheden (zowel financial audit als operational audit) en de stand van zaken bij de opvolging van aanbevelingen die zij zelf, een andere sleutelfunctie, de externe accountant of een toezichthouder heeft uitgebracht. Tussentijds rapporteert zij aan de directie over onderzoeksbevindingen en incidentele situaties waarin zij bevindingen heeft. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de interne auditfunctie liggen vast in het Beleid Interne audit Klaverblad Verzekeringen. De interne auditfunctie valt rechtstreeks onder de directie.

3.6 Actuariële functie

In de bedrijfsvoering van Klaverblad Verzekeringen spelen kwantitatieve analyses en rapportages inzake kapitaal en voorzieningen een belangrijke rol. Daarbij gaat het enerzijds om het uitvoeren van berekeningen volgens vastgestelde methodieken, modellen en aannames en anderzijds om het vaststellen van deze methodieken, modellen en aannames en het analyseren van de uitkomsten van de berekening. In dit kader past de inrichting van een actuariële organisatie met eerstelijns werkzaamheden en tweedelijns werkzaamheden.

De actuariële functie functioneert zelfstandig en onafhankelijk van het Actuarieel bureau (eerstelijns functie onderdeel van de sector Financiële zaken) en is ondergebracht bij een stafafdeling. De actuariële functie vormt samen met de risicomanagementfunctie één afdeling, de stafafdeling Risicomanagement en actuarieel. De beide functies hebben een eigen beleid en rapporteren onafhankelijk van elkaar.

De actuariële functie stelt vooraf de kaders voor de werkzaamheden die door het Actuarieel bureau worden uitgevoerd. De actuariële functie beoordeelt achteraf of de werkzaamheden van het

Actuariële bureau correct zijn uitgevoerd. Hierbij stelt ze onder andere vast of de vastgestelde methodieken, onderliggende modellen en aannames zijn gehanteerd.

De actuariële functie adviseert de directie over wijzigingen in de te hanteren methodieken, onderliggende modellen en aannames. Hiermee stelt ze de directie in staat om deze vast te stellen en om verzekeringstechnisch verantwoord beleid te voeren. De actuariële functie zorgt voor de aanwezigheid van actuele beschrijvingen van de methodieken, onderliggende modellen en aannames. Eventueel benodigde aanpassingen in de gebruikte methodieken, onderliggende modellen en aannames worden geïnitieerd door de actuariële functie.

De actuariële functie bewaakt dat de actuariële organisatie is ingericht met relevante wet- en regelgeving. De compliancefunctie ondersteunt hierbij door de wijzigingen in wet- en regelgeving te signaleren en de actuariële functie te informeren. Over een eventuele wijziging van de inrichting adviseert de actuariële functie de directie. De directie stelt op basis van dit advies de inrichting van de actuariële organisatie vast.

De actuariële functie rapporteert ieder kwartaal aan de directie en de raad van commissarissen over de uitvoering van haar werkzaamheden. Indien de actuariële functie dit nodig vindt, kan deze buiten de reguliere rapportages de directie en/of raad van commissarissen informeren over de geconstateerde bijzonderheden.

De opzet en uitvoering van de actuariële functie kunnen onderworpen worden aan een onafhankelijke toetsing door de interne auditfunctie. Deze toetsing heeft mede tot doel de werking van de actuariële functie vast te stellen en een onaanvaardbare vermenging van uitvoerende en toezichthoudende taken op actuariële gebied te voorkomen.

3.7 Uitbesteding

Klaverblad Verzekeringen heeft haar uitbestedingsbeleid beschreven in een beleidsdocument. In dit document staat onder verwijzing naar het wettelijk kader beschreven welke eisen worden gesteld aan de inhoud van een uitbestedingsovereenkomst alsmede de toets op en het beheer ervan.

Het bestuur staat uitbestedingen uitsluitend toe wanneer er door de afdeling Risicomanagement en actuariële schriftelijk advies is uitgebracht over de voorgenomen uitbesteding. Met ondersteuning van de afdeling Juridische Zaken wordt een overzicht bijgehouden van alle functies en werkzaamheden die Klaverblad heeft uitbesteed (zowel extern als intern). In dit overzicht wordt ook gedocumenteerd of een uitbestede functie of activiteit een kritieke of belangrijke functie of activiteit.

Interne uitbesteding

Al het personeel binnen Klaverblad Verzekeringen is in dienst van de Coöperatie, hetgeen betekent dat alle bedrijfsprocessen van de dochterondernemingen zijn uitbesteed aan de moeder. Klaverblad Schade heeft de rechtshulpverlening uit hoofde van de rechtsbijstandverzekeringen (zowel particulieren als bedrijven) ondergebracht in Klaverblad Rechtsbijstand Stichting. Bij beide interne uitbestedingen is er sprake van uitbesteding van kritieke en belangrijke werkzaamheden.

Externe uitbesteding

Klaverblad Verzekering heeft het vermogensbeheer van aandelen (BNP Paribas) en obligaties (Florint) uitbesteed aan professionele vermogensbeheerders. Deze drie entiteiten hebben daartoe

samen een stichting opgericht (Klaverblad Vermogens Bewaar Stichting) en via deze stichting worden de portefeuilles van deze drie entiteiten gezamenlijk beheerd door professionele vermogensbeheerders. Voor deze constructie (uitbesteding via de stichting) is gekozen vanuit efficiëncyoverwegingen. Het gaat hier om het laten uitvoeren van werkzaamheden op structurele basis. De externe vermogensbeheerder heeft, binnen het verstrekte mandaat, eigen bevoegdheden. Het vermogensbeheer wordt uitbesteed om te voorkomen dat medewerkers de beschikking krijgen over koersgevoelige informatie, en hiermee het risico op belangenverstremming ontstaat.

Voor de maandelijkse verzending van polisbladen en begeleidende brieven aan polishouders wordt gebruik gemaakt van de diensten van een externe drukkerij.

3.8 Beoordeling adequaatheid van het bestuursstelsel

De directie evalueert eenmaal in de drie jaar het interne bestuursstelsel. De nadruk van deze evaluatie ligt op de effectiviteit van het stelsel als geheel en de kwaliteit van de rapportages. De evaluatie wordt uitgevoerd door de sleutelfuncties zelf, onder leiding van de afdeling Interne audit.

De evaluatie mondt uit in een schriftelijke rapportage aan de directie waarin de sleutelfuncties gezamenlijk de directie adviseren over het interne controlesstelsel. Deze rapportage wordt ook besproken met de raad van commissarissen. Eventuele verbeterpunten worden opgevolgd met behulp van de aanbevelingsdatabase van de afdeling Interne audit.

Als onderdeel van haar taakoefening heeft de interne auditfunctie het beheersingstelsel over 2017 beoordeeld. Op basis van de uitgevoerde audits in 2017 is interne audit van mening dat het interne beheersingstelsel binnen Klaverblad Verzekeringen van voldoende niveau is. Voor zover kan worden beoordeeld is er meer aandacht voor governance, processen en controles en is er bewustzijn binnen de organisatie voor het belang van de juiste toepassing daarvan.

3.9 Overige informatie

Naar onze inschatting zijn alle belangrijke zaken in de andere onderdelen van dit hoofdstuk reeds opgenomen.

4 Risicoprofiel

4.1 Inleiding

De belangrijkste graadmeter aan de hand waarvan Klaverblad Verzekeringen zijn financiële- en operationele risico's monitort, is het solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR) onder Solvency II. De SCR is opgebouwd uit kapitaalvereisten voor verschillende risicocategorieën. Deze kapitaalvereisten zorgen ervoor dat onverwachte verliezen uit de verschillende risico's kunnen worden opgevangen. Het risicoprofiel van Klaverblad Verzekeringen worden uitgerekend met behulp van het standaardmodel onder Solvency II en conform de Gedelegeerde Verordening gekwantificeerd op basis van het verlies dat zich eens in de tweehonderd jaar zou kunnen voordoen (de zogenaamde 99,5% zekerheid). De deelrisico's geven een waardering aan de omvang van het betreffende risico in de vorm van vereist kapitaal. Het volgen van de risico's vindt binnen de Coöperatie onder andere plaats aan de hand van de zogenoemde SCR-boom, welke er als volgt uit ziet.

Eigen vermogen (OF)			Vereiste solvabiliteit (SCR)			Solvency II-ratio								
2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie						
539.058	536.850	0%	226.117	331.630	-32%	238%	162%	76%						
Fiscale compensatie			Basis SCR (BSCR)			Operationeel risico								
2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie						
-73.700	-110.543	-33%	292.538	435.306	-33%	7.280	6.867	6%						
			Diversificatie SCR-modules											
			2017	2016	in %									
			-116.392	-174.705	-33%									
Marktrisico			Levenrisico			Medische risico's			Schaderisico			Tegenpartijrisico		
2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie	2017	2016	mutatie
222.806	316.114	-30%	90.729	91.596	-1%	51.514	159.446	-68%	42.053	40.980	3%	1.827	1.875	-3%

Vergelijking met risico-universum

De risico's onder SCR Leven, SCR Medisch en SCR Schade vallen onder de risico-categorie Verzekeringstechnische gebeurtenissen. SCR Zorg kent naast het catastroferisico, twee categorieën risico's: AOV en Ongevallen. AOV gaat over de medische risico's waarvoor de tarieven en de voorzieningen actuariel op eenzelfde manier bepaald worden als leven-risico's. Ongevallen gaat over risico's die op eenzelfde manier getarifeerd worden als Schade. De risico's onder SCR Markt en SCR Tegenpartij vallen onder de categorie Financiële gebeurtenissen. De SCR Operationeel bevat een waardering van de operationele risico's. De metingen die we doen om de Commerciële gebeurtenissen te volgen, zijn niet uitgedrukt in kapitaal. De SCR Immateriële activa heeft betrekking op goodwill op de balans. Klaverblad Verzekeringen heeft deze niet.

4.2 Verzekeringstechnisch risico

Algemeen

Het sluiten van verzekeringen is de kernactiviteit van Klaverblad Verzekeringen. Een gesloten verzekering die past binnen de door Klaverblad Verzekeringen gehanteerde normen, zou dus als zodanig geen onaanvaardbaar risico kunnen opleveren. Toch kunnen in het kader van de verzekeringsactiviteiten ongewenste en zelfs onaanvaardbare risico's ontstaan.

De samenstelling is als volgt:	2017	2016
SCR Leven	90.729	91.596
SCR Medisch	51.514	159.446
SCR Schade	42.053	40.980
Totaal verzekeringstechnisch risico	184.297	292.022

Het verzekeringsrisico dat Klaverblad Verzekeringen loopt, is inherent aan het uitoefenen van het verzekeringsbedrijf. Bij schadeverzekeringen betreft dit met name het risico dat de schadefrequentie en de grootte van de schade per geval nadelig afwijken van de verwachtingen vooraf. Bij levensverzekeringen gaat het vooral om het risico dat de feitelijke sterfte nadelig afwijkt van de verwachte sterfte en dat de levensverwachting in de toekomst nadelig wijzigt.

De afname van verzekeringstechnisch risico voor medische verzekeringen is het gevolg van de aanpassing van de contractgrenzen voor AOV-producten. Hierdoor zijn voor het merendeel van de verzekeringen de contractgrenzen die gehanteerd worden voor de vaststelling van de voorziening verkort en worden de opbrengsten, verplichtingen en risico's slechts voor een jaar doorgerekend in plaats van tot eindleeftijd.

Levensverzekeringen

Algemeen

De levensverzekeringsportefeuille van Klaverblad Verzekeringen bestaat uit individuele en collectieve verzekeringen. De individuele portefeuille bevat voornamelijk tijdelijke en levenslange overlijdensrisicoverzekeringen. De collectieve portefeuille bevat alleen de pensioenverzekering ten behoeve van het personeel van Klaverblad Verzekeringen.

De individuele portefeuille bestaat voornamelijk uit verzekeringen die recht geven op een uitkering bij overlijden. De stijgende levensverwachting van de Nederlandse bevolking zal naar verwachting een overwegend positieve bijdrage aan de resultaten leveren.

Acceptatie

De kans op tekortschietende acceptatieregels is zeer klein. Bovendien worden tarieven berekend met behulp van algemeen aanvaarde technieken en statistische gegevens en voor elk nieuw tarief vindt profit-testing op actuariële basis plaats.

Herverzekering

Voor overlijdensrisicoverzekeringen met een risicokapitaal dat een bepaald bedrag overtreft, is een herverzekeringcontract afgesloten.

Schadeverzekeringen

Algemeen

Het sluiten van schadeverzekeringen is de kernactiviteit van Klaverblad Schade. Een gesloten verzekering die past binnen de door Klaverblad Schade gehanteerde normen, zou dus als zodanig geen onaanvaardbaar risico kunnen opleveren. Toch kunnen in het kader van de verzekeringsactiviteiten ongewenste en zelfs onaanvaardbare risico's ontstaan.

Het verzekeringsrisico dat Klaverblad Schade loopt is inherent aan het uitoefenen van het verzekeringsbedrijf. Het verzekeringsrisico betreft met name het risico dat de schadefrequentie en de

grootte van de schade per geval nadelig afwijken van de verwachtingen vooraf en derhalve onvoldoende dekking plaats vindt door premie- en beleggingsopbrengsten.

Klaverblad Schade is uitsluitend actief op het gebied van standaard schadeverzekeringen en medische verzekeringen en richt zich op verzekeringen voor particulieren en ondernemers in het midden- en kleinbedrijf. Zij sluit geen ziektekostenverzekeringen.

Acceptatie

Bij het aangaan van schade- of medische verzekeringen bestaat het risico van het accepteren van verzekeringen op basis van gebrekkige acceptatieregels of van het accepteren van verzekeringen in strijd met acceptatieregels.

Klaverblad Schade beheerst dit risico door het opstellen van duidelijke acceptatieregels en het hanteren van controlemechanismen. De acceptatieregels op het gebied van schadeverzekeringen en medische verzekeringen zijn in een periode van vele jaren ontwikkeld en verfijnd. De bestaande portefeuille is op basis daarvan tot stand gekomen. De kans dat het bestaande stelsel van tarieven, acceptatierichtlijnen en controlemechanismen op belangrijke punten tekortkomingen bevat en dat hieruit onaanvaardbare risico's voortvloeien, moet als verwaarloosbaar worden beschouwd.

Veranderend risicoprofiel

Gedurende de looptijd van de verzekeringen kan het risicoprofiel van de portefeuille veranderen, waardoor dit niet meer aansluit bij de premies. De schadeverzekeringen van Klaverblad Schade kunnen jaarlijks worden opgezegd en aanpassingen van premies en voorwaarden zijn op ieder moment mogelijk. Ook van de medische verzekeringen kunnen premies en voorwaarden op ieder moment worden aangepast. Daarmee is dit risico voldoende beheerst.

Herverzekering

Klaverblad Schade heeft het catastroferisico herverzekerd op basis van analyses van de verwachte schade als gevolg van een zware storm. Daarnaast heeft Klaverblad Schade een excess of loss-contract afgesloten in verband met motorrijtuigenaansprakelijkheid.

Klaverblad Schade sluit, indien nodig, herverzekeringen voor grotere brandrisico's. Hiervoor is een facultatief-obligatoir contract afgesloten. Het eigen behoud dat gehanteerd wordt, is afhankelijk van het soort risico.

4.3 Marktrisico

Algemeen

Klaverblad Verzekeringen heeft als institutionele belegger voortdurend te maken met risico's die de financiële markten nadelig beïnvloeden. Het beleid van Klaverblad Verzekeringen is gericht op het streven naar een passende verhouding tussen de verschillende soorten verplichtingen enerzijds en daar tegenoverstaande beleggingscategorieën anderzijds. Verder heeft Klaverblad Verzekeringen er bewust voor gekozen het aantal categorieën waarin wordt belegd te beperken en afgeleide financiële instrumenten en gestructureerde producten te mijden. In 2017 wordt een ALM-studie uitgevoerd, waarbij deze keuze wordt heroverwogen.

Renterisico

Het renterisico is het risico dat het eigen vermogen daalt als gevolg van een wijziging van de marktrente. De daling van het eigen vermogen wordt veroorzaakt door waardeveranderingen van rentegevoelige balansposten, met name vastrentende beleggingen en technische voorzieningen. Het vereiste kapitaal voor het renterisico wordt bepaald door het berekenen van de impact op het aanwezige kapitaal bij veranderingen in de rentecurve. Het grootste verlies na toepassing van een opwaartse schok of een neerwaartse schok van de rentecurve bepaalt het renterisico.

Klaverblad Leven heeft meer rentegevoelige verplichtingen dan activa, waardoor zij gevoelig zijn voor neerwaartse renteschokken. Op basis van de in 2017 ALM studie is het renterisico teruggebracht door de aanschaf vastrentende beleggingen met een gemiddeld langere looptijd. Hierdoor is de 'mismatch' met de verplichtingen aanzienlijk verminderd

Klaverblad Schade heeft meer rentegevoelige activa dan de technische voorzieningen waardoor zij gevoelig is voor opwaartse renteschokken. Het renterisico is in 2017 toegenomen als gevolg van de management acties waarbij is besloten om het belang in het aandelenfonds te verlagen en daarvoor het belang in het participatiefonds van de obligaties te verhogen.

Eind 2017 heeft de directie besloten om het obligatieparticipatiefonds te splitsen in een fonds met overwegend langlopende obligaties en een fonds met overwegend kortlopende obligaties. Klaverblad Leven participeert voor het grootste gedeelte in het langlopende fonds en Klaverblad Schade in het kortlopende fonds.

Aandelen- en vastgoedrisico

Onder dit risico verstaat Klaverblad Verzekeringen het risico dat de waarde van aandelen en onroerende zaken afneemt als gevolg van wijzigende marktomstandigheden. Klaverblad Verzekeringen beheerst dit risico door het aanbrengen van spreiding in de beleggingsportefeuilles.

Het aandelenrisico is in 2017 gedaald door de volgende twee belangrijke oorzaken:

- De balanspositie in aandelen is door de-risking gedaald van € 498,2 miljoen naar € 424,7 miljoen (zie balans hoofdstuk 5.2).
- In 2017 is besloten om gebruik te maken van de overgangsmaatregel voor het aandelenrisico. Dit geeft Klaverblad Verzekeringen de tijd om haar aandelenportefeuille meer in lijn te brengen met het gewenste risicoprofiel. Dit betekent dat de aandelen die ten tijde van de ingangsdatum van Solvency II (1 januari 2016) aanwezig waren, mogen worden geschokt met een lager percentage van oorspronkelijk 22% dat tot aan het jaar 2022 oploopt naar 39%.

Spreadrisico

Het spreadrisico komt voort uit de gevoeligheid van de waarde van beleggingen voor het niveau en de volatiliteit van de spreads boven de risicovrije rentetermijnstructuur. De belangrijkste risico beperkende maatregel is dat de vastrentende vermogensbeheerder tussen de 10 en 20% van de portefeuille in bedrijfsobligaties mag beleggen.

De volgende tabel laat de verdeling zien van de vastrentende waarden naar creditrating uitgesplitst naar sector per balansdatum. Het spreadrisico is alleen van toepassing op de bedrijfsobligaties.

	Staatsobligaties	Overige kredieten aan of onder zekerheid overheid	Bedrijfs- obligaties
AAA	59,7%	18,6%	2,0%
AA	40,3%	81,1%	47,8%
A	0,0%	0,3%	48,1%
BBB	0,0%	0,0%	2,1%
	100,0%	100,0%	100,0%

Concentratierisico

De beleggingsportefeuille van Klaverblad Verzekeringen bestaat hoofdzakelijk uit Europese aandelen, staats- en bedrijfsobligaties met een solide kredietwaardigheid. De externe vermogensbeheerder handelt binnen het door Klaverblad Verzekeringen vastgesteld mandaat welke periodiek wordt gemonitord door Klaverblad Verzekeringen. Bij de eerder genoemde de-risking maatregel zijn voornamelijk aandelen verkocht in niet Euro-landen (zie ook daling valutarisico) en die boven de grens van het concentratierisico uitkwamen.

Valutarisico

Het valutarisico is het risico dat de waarde van beleggingen verandert als gevolg van wijzigende valutakoersen. Klaverblad Schade belegt een deel van de effectenportefeuille in vreemde valuta. Het betreft hierbij aandelen van Europese ondernemingen in belangrijke economieën met liquide effectenmarkten. Bij de eerder genoemde verkoop van de aandelenpositie zijn vooral de posities in niet Euro-landen verkocht met als gevolg dat het valutarisico in 2017 is gedaald.

In onderstaande tabel is de verdeling van de aandelen- en obligatieportefeuille per land en instrument weergegeven.

	Staats- obligaties	Overige kredieten aan of onder zekerheid overheid	Bedrijfs- obligaties	Aandelen
Duitsland	9,4%	5,0%	2,4%	9,4%
Frankrijk	12,6%	0,6%	1,9%	9,9%
Nederland	9,2%	1,6%	1,3%	4,1%
Supranationaal	7,0%	1,1%	2,9%	0,0%
Oostenrijk	4,0%	0,0%	0,2%	0,0%
België	3,5%	0,0%	0,2%	0,8%
Verenigd Koninkrijk	0,0%	0,0%	0,0%	3,9%
Overige	0,1%	0,0%	1,9%	7,0%
	45,8%	8,3%	10,8%	35,1%

Gevoelighedenanalyse

De gevoeligheidsanalyse laat zien wat de effecten zijn op het eigen vermogen van wijzigingen in elementen van het verzekerings- en financieel risico. Voor het effect van elke gevoeligheidsfactor worden alle overige aannames gelijk verondersteld. In de praktijk zal dit waarschijnlijk niet het geval zijn. In onderstaande tabel zijn de gevoeligheden weergegeven per balansdatum.

	Eigen vermogen (Solvency II)	SCR	SCR ratio
Gerapporteerd	539.058	226.117	238%
SII rentecurve - 1,0%-punt (100bp)	548.886	248.718	221%
SII rentecurve + 1,0%-punt (100bp)	533.909	213.962	250%
SII rentecurve UFR 4,05%	528.932	229.285	231%
SII rentecurve UFR 3,65%	502.216	234.381	214%
Aandelen -20%	475.359	208.936	228%
Vastgoed -10%	534.600	225.854	237%

In de gevoeligheid voor wijzigingen van de SII-rentecurve, verschilt de wijziging van de rentecurve voor de vastrentende waarden van de wijziging van de rentecurve voor de technische voorzieningen. Voor vastrentende waarden wijzigt de rentecurve parallel met 1,0%-punt. Door de toepassing van de UFR op de rentecurve voor de technische voorzieningen convergeert deze rentecurve uiteindelijk naar 4,2%, net als in de gerapporteerde technische voorzieningen. De daling van de SII-rentecurve voor de technische voorzieningen is hierdoor voor langere looptijden kleiner dan 1,0%-punt. Als gevolg van deze dempende werking van de UFR, zijn de technische voorzieningen in deze berekening - ondanks de langere duration - minder gevoelig voor rentewijzigingen dan de vastrentende waarden.

4.4 Tegenpartij (krediet)risico

Het kredietrisico (of tegenpartijrisico) is het risico dat verliezen worden geleden als gevolg van verslechterde kredietwaardigheid van tegenpartijen in de komende twaalf maanden. Het kredietrisico dat Klaverblad loopt houdt verband met de vorderingen uit hypothecaire leningen, herverzekeringen, vorderingen op verzekeringnemers en tussenpersonen en de saldi op bankrekeningen.

4.5 Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico is het risico dat Klaverblad Verzekeringen door gebrek aan liquide middelen niet in staat is om op korte termijn aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Klaverblad Verzekeringen beheerst dit risico door het nauwlettend volgen van inkomende en uitgaande kasstromen en door het opstellen van korte en lange termijn liquiditeitsplanningen. Daarnaast beschikt Klaverblad Verzekeringen voor een belangrijk gedeelte over liquide en hoogwaardige obligaties.

4.6 Operationeel risico

Het operationeel risico is het risico dat bedrijfsprocessen niet ongestoord kunnen verlopen als gevolg van handelen of nalaten van medewerkers van Klaverblad Verzekeringen of van derden, dan wel door toevallige gebeurtenissen of omstandigheden. Ter beperking van dit risico hanteert Klaverblad Verzekeringen een uitgebreid stelsel van interne regels en controles.

4.7 Overig materieel risico

Naar onze inschatting zijn alle belangrijke risico's in voorgaande paragrafen aan bod gekomen. Voor een uitgebreidere toelichting over de risicogevoeligheid, de gehanteerde methode, de gemaakte veronderstellingen en de uitkomsten van stresstests en gevoeligheidsanalyses wordt verwezen naar het ORSA rapport 2017. In dit ORSA rapport is tevens op kwalitatieve wijze de passendheid van de standaardformule uiteengezet.

4.8 Overige informatie

Naar onze inschatting zijn alle belangrijke zaken in de andere onderdelen van dit hoofdstuk reeds opgenomen.

5 Waardering voor solvabiliteitsdoeleinden

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat een beschrijving van de waarderingsgrondslagen van de verschillende balansposten voor solvabiliteitsdoeleinden. De activa en passiva zijn gewaardeerd op basis van de aanname dat de activiteiten blijvend zullen worden uitgeoefend ("going-concern-principe"). Verschillen tussen de statutaire jaarrekeningen (op basis van BW 2, titel 9) en Solvency II waarderungen worden indien van toepassing gekwantificeerd en nader toegelicht. Daarbij wordt aangegeven of het een herrubricering of een herwaardering betreft. Vanwege de eensporige verslaggeving is de statutaire balans waar mogelijk gelijk aan de Solvency II -balans.

De waardering van activa is gebaseerd op actuele waarde en is beschreven voor elke activapost in hoofdstuk 5.3. De waardering van de technische voorziening wordt berekend als zijnde de som van de 'best estimate' en de risicomarge. Deze is toegelicht in hoofdstuk 5.4. De overige schulden worden toegelicht in hoofdstuk 5.5. Het eigen vermogen wordt toegelicht in hoofdstuk 6 (kapitaalspositie).

5.2 Reconciliatie statutaire balans met Solvency II-balans

Onderstaande tabel bevat de vergelijking van de vereenvoudigde geconsolideerde balans tussen de statutaire jaarrekening van Coöperatie Klaverblad Verzekeringen U.A., alsmede de herrubriceringen en herwaarderungen om op de Solvency II balans ultimo 2017 uit te komen.

	Statutair (BW2)	Herrubricering / aanpassing	Her- waardering	Solvency II 2017	Solvency II 2016
Materiële vaste activa eigen gebruik (5.3)	-	10.945	-	10.945	11.030
Beleggingen (5.3)	1.260.379	-10.945	-	1.249.434	1.181.522
• Deelnemingen	419	-	-	419	281
• Vastgoed	41.630	-10.945	-	30.685	29.776
• Aandelen	424.660	-	-	424.660	498.204
• Obligaties	785.462	-	-	785.462	641.774
• Leningen en hypotheke	8.280	-	-	8.280	11.487
Herverzekeringscontracten (5.4)	-	1.469	-	1.469	5.649
Vorderingen en liquide middelen (5.3.7)	24.754	95.164	-	119.918	113.786
Totaal activa	1.285.133	96.633	-	1.381.766	1.311.987
Technische voorzieningen (5.4)	667.427	1.469	-569	668.327	592.736
Pensioenvoorziening (5.5.1)	-	95.164	10.853	106.017	105.232
Latente belastingverplichtingen (5.5.2)	37.758	-	-2.571	35.187	55.044
Overige schulden (5.5.3)	33.177	-	-	33.177	22.125
Totaal passiva	738.362	96.633	-7.713	842.708	775.137
Activa boven passiva	546.771	-	-7.713	539.058	536.850

5.3 Activa

5.3.1 BELEGGINGEN EN VASTGOED VOOR EIGEN GEBRUIK

Het verloop is als volgt:	2017	2016
Stand per 1 januari	11.030	11.016
Aankopen	306	721
Bestemmingswijziging		-61
Herwaardering	-391	-646
Stand per 31 december	10.945	11.030

De beleggingen en vastgoed voor eigen gebruik is in de jaarrekening gepresenteerd als onderdeel van de rubriek beleggingen in terreinen en gebouwen. In de Solvency II balans betreft dit een afzonderlijke categorie. Alle terreinen en gebouwen zijn getaxeerd door externe taxateurs per 31 december 2017. De aanschaffingswaarde van de beleggingen en vastgoed voor eigen gebruik per einde boekjaar bedraagt € 25,2 miljoen (2016: € 24,9 miljoen).

5.3.2 BELEGGINGEN IN DEELNEMINGEN

De beleggingen in deelnemingen betreft een minderheidsdeelneming van 0,9% in CED Holding B.V., gevestigd te Capelle aan den IJssel, waarop geen invloed van betekenis op het zakelijke en financiële beleid kan worden uitgeoefend. De waardering vindt plaats tegen actuele waarde op basis van de netto vermogenswaarde.

Het verloop is als volgt:	2017	2016
Stand per 1 januari	281	241
Aankopen	-	17
Herwaardering	138	23
Stand per 31 december	419	281

Op de bijzondere aandeelhouders vergadering gehouden op 18 januari 2018 is besloten om het volledig in bezit zijnde belang te vervreemden. De waardering van CED Holding B.V. is derhalve gewaardeerd op de verkoopprijs van de aandelen. De totale herwaardering ultimo 2017 bedraagt € 0,4 miljoen (2016: € 0,3 miljoen). De aanschaffingswaarde van de deelneming per einde boekjaar bedraagt € 28.000 (2016: € 28.000).

5.3.3 BELEGGINGEN IN VASTGOED

Het verloop is als volgt	Gebouwen	Landerijen	Totaal
Stand per 1 januari	18.770	11.006	40.806
Investerings en aankopen	318	-	624
Herwaardering	-503	1.094	200
Stand per 31 december	18.585	12.100	41.630

Alle terreinen en gebouwen zijn getaxeerd door externe taxateurs per 31 december 2017. De aanschaffingswaarde van de beleggingen in vastgoed per einde boekjaar bedraagt € 49,8 miljoen (2016: € 49,5 miljoen).

De beleggingen en vastgoed voor eigen gebruik is in de jaarrekening gepresenteerd als onderdeel van de rubriek beleggingen in terreinen en gebouwen. In de Solvency II balans betreft dit een afzonderlijke categorie (zie 5.3.1)

5.3.4 AANDELEN

Het verloop is als volgt:	2017	2016
Stand per 1 januari	498.204	453.435
Aankopen	47.220	70.986
Verkopen	143.572	20.599
Herwaardering	22.808	-5.618
Stand per 31 december	424.660	498.204

De kostprijs van de aandelen per einde boekjaar bedraagt € 350,6 miljoen (2016: € 429,9 miljoen).

5.3.5 OBLIGATIES

Het verloop is als volgt:	2017	2016
Stand per 1 januari	641.774	608.253
Aankopen	556.524	34.558
Verkopen/aflossingen	383.852	18.296
Herwaardering	-25.250	17.599
Mutatie lopende rente	-3.734	-340
Stand per 31 december	785.462	641.774

De kostprijs van de obligaties per einde boekjaar bedraagt € 762,3 miljoen (2016: € 542,4 miljoen). De nominale waarde van de obligaties per einde boekjaar bedraagt € 944,0 miljoen (2016: € 551,3 miljoen). De obligaties hebben een gewogen gemiddelde resterende looptijd van 19,3 jaar (2016: 9,8 jaar). De gemiddelde rentevoet bedraagt 1,1% (2016: 3,2%).

5.3.6 VORDERING UIT HYPOTHECAIRE LENINGEN EN ANDERE LENINGEN

De vorderingen uit hypothecaire leningen betreffen aan personeel, assurantieadviseurs en derden verstrekte leningen waarvoor als zekerheid het zakelijk recht van hypotheek is gevestigd op in Nederland gelegen onderpanden.

In het boekjaar vonden er geen executoriale verkopen plaats. Er zijn geen indicaties dat contractueel overeengekomen kasstromen niet zullen worden ontvangen.

Het verloop is als volgt:	2017	2016
Stand per 1 januari	10.064	18.870
Aflossingen	1.663	7.863
Waardeverandering	-479	-943
Stand per 31 december	7.922	10.064

De nominale waarde bedraagt einde boekjaar € 7,3 miljoen (2016: € 9,0 miljoen). De gemiddelde looptijd tot contractuele herziening van de hypothecaire leningen bedraagt 5,2 jaar (2016: 6,2 jaar) en de gemiddelde rentevoet 4,2% (2016: 4,2%).

5.3.7 VORDERINGEN EN LIQUIDE MIDDELEN

De overige vorderingen zijn bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Daarna zijn de vorderingen gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs onder aftrek van een eventuele voorziening voor oninbaarheid. Omdat de overige vorderingen allen een kortlopend karakter hebben, wordt deze benadering tevens als adequaat beoordeeld voor toepassing onder Solvency II.

De samenstelling is als volgt	<u>Jaarrekening</u>	<u>Her- rubricering</u>	<u>Solvency II 2017</u>	<u>Solvency II 2016</u>
Overige vorderingen	5.837	-	5.837	10.157
Reimbursement right	-	95.164	95.164	89.435
Materiële vaste activa	2.948		2.948	-
Liquide middelen	15.969	-	15.969	10.949
	<u>24.754</u>	<u>95.164</u>	<u>119.918</u>	<u>110.541</u>

De Coöperatie heeft de pensioenverplichtingen van zijn werknemers verzekerd bij Klaverblad Levensverzekering N.V. De Coöperatie heeft de pensioenverplichtingen conform Solvency II gewaardeerd op basis van IAS 19. In de jaarrekening van Klaverblad Levensverzekering N.V. vindt waardering en presentatie van de uitvoeringsovereenkomst plaats op basis van afdeling 15 Titel 9 BW2 en RJ 605. De waarde van het verzekeringscontract zoals verantwoord bij Klaverblad Levensverzekering N.V is als reimbursement right en pensioenverplichting verantwoord. Voor een nadere uiteenzetting van de pensioenverplichting, zie hoofdstuk 5.5.1.

5.4 Technische voorzieningen

5.4.1 SAMENSTELLING EN GRONDSLAGEN

De waardering van de technische voorziening volgens Solvency II wijkt af van de waardering volgens de jaarrekening. Waar discontering van de kortlopende schadevoorzieningen volgens Solvency II regelgeving verplicht is, is dit volgens de grondslagen waarop de jaarrekening is opgesteld niet toegestaan. Vanwege de positieve rente heeft discontering een verlagend effect op de kortlopende schadevoorzieningen. Daarnaast is de voorziening voor herverzekeringscontracten in Solvency II balans gepresenteerd onder de rubriek herverzekeringscontracten onder de vorderingen terwijl deze in de statutaire balans gesaldeerd is met de technische voorziening. Bovengenoemde verschillen zijn in de tabel hierna weergegeven.

	Klaverblad Schade	Klaverblad Leven	Klaverblad Verzekeringen 2017	Klaverblad Verzekeringen 2016
Reconciliatie jaarrekening en Solvency II:				
Technische voorziening volgens jaarrekening	150.678	516.749	667.427	587.273
Herrubricering herverzekering	1.470	-	1.469	5.649
Herwaardering a.g.v. discontering	-569	-	-569	-186
Technische voorziening volgens SII balans	151.579	516.749	668.327	592.736

De technische voorziening van Klaverblad Verzekeringen bestaat uit de technische voorzieningen van Klaverblad Schade (non life, Health (NSLT) en Health (SLT) en Klaverblad Leven (Life). In onderstaande tabel wordt inzicht gegeven in de technische voorziening gesplitst naar eerder genoemde verzekeringsrisico's en naar de best estimate en risicomarge.

De samenstelling is als volgt:	Non life	Health (NSLT)	Health (SLT)	Life	Totaal
Best estimate	66.954	-1.649	52.739	425.742	543.786
Risicomarge	3.409	2.113	28.012	91.007	124.541
Technische voorziening volgens SII balans	70.363	464	80.751	516.749	668.327

5.4.2 TECHNISCHE VOORZIENINGEN KLAVERBLAD SCHADEVERZEKERINGSMAATSCHAPPIJ N.V.

5.4.2.1 Algemeen

Klaverblad Schade houdt voor haar schadeportefeuille een premie- en een schadevoorziening aan. Op grond van Solvency II regelgeving wordt de beste schatting (best estimate) voor de schadeverzekeringsverplichtingen afzonderlijk berekend voor deze twee voorzieningen.

5.4.2.2 Best estimate Health (NSLT en SLT)

De best estimate bevat de waarde van de uitgaande en inkomende kasstromen op basis van actuele schattingen. Deze schattingen betreffen de in- en revalidering, sterfte, rente, kosten en verval.

De best estimate premievoorzieningen van de Health (NSLT)-portefeuille bevat de waarde van de uitgaande en inkomende kasstromen op basis van actuele parameters en contractgrenzenindeling. Deze parameters betreffen de actuele grondslagen voor de in- en revalideringskansen, de sterftetekansen, rente, kosten en vervalans en zijn berekend op de stand van de polisadministratie.

De best estimate schadevoorziening van Health (NSLT)-zijn op basis van schadetechnieken bepaald. De best estimate schadevoorziening van Health (SLT)-bevat de waarde van de uitgaande kasstromen van rubriek B schades op basis van actuele grondslagen en contractgrenzen tot eindleeftijd. Deze parameters betreffen de actuele grondslagen voor revalideringskansen, de sterftetekansen, rente, kosten en zijn berekend op de stand van de schadeadministratie per ultimo 2017.

De bepaling van de risicomarge is beschreven in hoofdstuk 5.4.2.4.

5.4.2.3 Best estimate schadevoorziening

De schadevoorziening heeft betrekking op toekomstige schadegebeurtenissen. De kasstroomprognoses voor de berekening van de schadevoorziening omvatten de uitkeringen, kosten en ontvangsten die met deze gebeurtenissen samenhangen. De schadevoorziening heeft betrekking op schadegebeurtenissen die hebben plaatsgevonden, ongeacht of deze zijn gemeld. Voor de bepaling van de marktwaarde van de schadevoorzieningen wordt een berekening op basis van schadedriehoeken uitgevoerd. De best estimate schadevoorziening bevat de waarde van de te verwachten uitgaande kasstromen op basis van actuele schattingen.

5.4.2.4 Risicomarge schade

De risicomarge zorgt er voor dat de waarde van de technische voorziening gelijk is aan het bedrag dat een andere verzekeraar naar verwachting zou verlangen om de verzekeringsverplichtingen over te nemen.

De risicomarge wordt bepaald als de kosten die het aantrekken van solvabiliteitskapitaalvereisten (SCR's) gedurende gehele looptijd van de verplichtingen met zich meebrengen. Hiervoor dient bepaald te worden wat de toekomstige SCR's zijn voor de huidige portefeuille, dit gebeurt op basis van de verwachte uitloop. Vervolgens wordt in ieder toekomstig jaar rekening gehouden met een vereist rendement van 6% CoC dat vervolgens contant wordt gemaakt op de risicovrije SII rentecurve (zonder VA).

5.4.2.5 Herverzekering

Er zijn verschillende herverzekeringscontracten afgesloten voor de schadeportefeuille. De belangrijkste zijn het contract voor catastrofeschades vanaf € 5,0 miljoen en het excess of loss contract voor motorrijtuigen WA (groene kaart) vanaf € 2,5 miljoen. Daarnaast werden in 2017 indien nodig facultatieve herverzekeringen afgesloten voor verzekerde objecten waarbij het risico groter is dan het eigen behoud van € 2,75 miljoen. Ook voor de reisverzekeringen is er een herverzekeringscontract afgesloten.

Voor het verzekeringsjaar 2018 heeft Klaverblad Verzekeringen Willis Re als makelaar uitgenodigd om haar herverzekeringsprogramma te quoteren. Het programma voor het catastrofecontract is gewijzigd. Het eigen behoud blijft € 5,0 miljoen. De eerste layer wordt € 20,0 miljoen boven € 5,0 miljoen en de tweede layer is € 35,0 miljoen boven € 25,0 miljoen. Alle herverzekeraars hebben minimaal een A-rating bij de ratingbureaus.

Voor 2018 is met QBE Re een Property Risk XL contract afgesloten ter vervanging van het hierboven beschreven facultatieve contract. Het eigen behoud is € 1,5 miljoen per risico.

Aangezien in 2017 een groot deel van de hagelschade uit 2016 met de herverzekeraar is afgewikkeld, een groot deel is door de herverzekeraar betaald, is de technische voorziening voor herverzekeringscontracten gedaald van € 5,6 miljoen naar € 1,5 miljoen.

5.4.3 TECHNISCHE VOORZIENINGEN KLAVERBLAD LEVENSVERZEKERING N.V.

5.4.3.1 Algemeen

De technische voorziening bestaat uit een best estimate voorziening en een risicomarge. De best estimate voorziening wordt berekend als de contante waarde van toekomstige kasstromen op basis van actuele grondslagen. De verwachte toekomstige kasstromen worden verdisconteerd op basis van een rentetermijnstructuur (Solvency II-curve) met toepassing van de UFR en de volatiliteitsaanpassing. Er wordt geen gebruik gemaakt van de matchingopslag en de overgangsmaatregelen ten aanzien van de bepaling van de technische voorziening.

Het verloop is als volgt:	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Individueel		
Best estimate	330.578	290.379
Risicomarge	86.203	75.787
Totaal individueel	<u>416.781</u>	<u>366.166</u>
Collectief		
Best estimate	95.164	89.435
Risicomarge	4.804	7.282
Totaal collectief	<u>99.968</u>	<u>96.717</u>
Totaal Leven	<u>516.749</u>	<u>462.883</u>

De voorziening heeft een overwegend langlopend karakter. De duration van de verplichtingen bedraagt 31,5 jaar.

5.4.3.2 Verloop van de technische voorziening

Het verloop van de voorziening verzekeringsverplichtingen (vvp) is als volgt:	<u>Individuele verzekeringen</u>		<u>Collectieve verzekeringen</u>	
	<u>2017</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Stand per 1 januari	366.166	237.564	96.717	81.425
Wijziging als gevolg van veranderingen in:				
Portefeuilles	34.357	43.952	4.150	1.716
Assumpties	33.728	36.835	-1.554	270
Rente	-19.730	46.233	655	13.306
Overig	2.260	1.582	-	-
Stand per 31 december	<u>416.781</u>	<u>366.166</u>	<u>99.967</u>	<u>96.717</u>

In bovenstaande opstelling is het verloop van de technische voorziening weergegeven.

- De portefeuille wijziging betreft voornamelijk de verandering in de projectie van de portefeuille ultimo 2016. Voor de bepaling van dit effect zijn de kasstromen per 31 december 2016 een jaar doorgerold en vervolgens is de contante waarde berekend met de doorgerolde SII rentecurve zoals afgeleid kan worden uit de SII forward rates per 31 december 2016.

- De wijziging als gevolg van assumpties betreft de impact van de jaarlijkse update van de aannames zoals deze in de vorige paragrafen aan bod zijn gekomen. Veruit de grootste impact betreft de aanpassing van de kostenveronderstellingen, mede vanwege nieuw ontstane inzichten over welke kosten mee te nemen in de projecties.

De wijziging als gevolg van rente betreft de impact als gevolg van de gestegen SII rentecurve in 2017.

5.5 Schulden

5.5.1 PENSIOENVOORZIENING

Klaverblad Verzekeringen heeft een pensioenregeling (voorwaardelijk geïndexeerde middenloonregeling) voor haar eigen personeel. De Coöperatie treedt daarbij op als werkgever en Klaverblad Leven als uitvoerder. De hieruit voortvloeiende rechten en verplichtingen zijn vastgelegd in de uitvoeringsovereenkomst die deze entiteiten met elkaar hebben afgesloten.

Volgens de statutaire jaarrekening is de verplichting die voortvloeit uit de verzekeringsovereenkomst opgenomen onder de technische voorzieningen (zie hoofdstuk 5.4). In de Solvency II regelgeving wordt voor de waardering verwezen naar de internationale standaarden voor de jaarrekening (IAS 19). Dit houdt in dat de werkgever voor toekomstige werkgeverspremiebijdragen een pensioenverplichting op de balans dient aan te houden. Daarnaast dient de verzekeringsverplichting bestaande uit de best estimate exclusief beleggingskosten opgenomen te worden onder de pensioenvoorziening. Tegelijkertijd is er ter grootte van hetzelfde bedrag een reimbursement right opgenomen onder de rubriek vorderingen en liquide middelen (zie .5.3.7).

De reconciliatie tussen jaarrekening en Solvency II balans is als volgt:	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Pensioenvoorziening volgens Jaarrekening	-	-
Pensioen verzekeringsverplichting	95.164	89.435
Werkgeversdeel pensioen	<u>10.853</u>	<u>15.797</u>
Pensioenvoorziening volgens Solvency II balans	106.017	105.232

5.5.2 VOORZIENING VOOR LATENTE VENNOOTSCHAPSBELASTING

De voorziening voor latente vennootschapsbelasting is opgenomen in verband met tijdelijke verschillen tussen fiscale en de grondslagen voor de solvabiliteitsberekening. De voorziening is berekend tegen nominale waarde. Bij het berekenen van de latente belastingvorderingen en –verplichtingen wordt gebruik gemaakt van de belastingtarieven die zijn vastgesteld op balansdatum, dan wel waartoe reeds op balansdatum is besloten (ultimo 2017: 25%; 2016: 25%).

Latente belastingvorderingen en –verplichtingen worden gesaldeerd wanneer een wettelijk afdwingbaar recht tot verrekening van directe belastingvorderingen met directe belastingschulden bestaat en de latente belastingposten betrekking hebben op dezelfde fiscale autoriteit.

Door waarderingsverschillen tussen de Solvency II en statutaire balans wijzigt ook de latente belastingpositie. De verschillen komen voort uit de eerder genoemde posten. Te weten: discontering

van de schadevoorziening (zie hoofdstuk 5.4) en opname van de werkgeversdeel van de pensioenverplichting (zie hoofdstuk 5.5.1).

De reconciliatie tussen jaarrekening en Solvency II balans is als volgt:	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Latente vennootschapsbelasting volgens Jaarrekening	37.758	58.946
Belastingeffect werkgeversdeel pensioenvoorziening (25% van € 10.853, zie 5.5.1)	-2.713	-3.949
Belastingeffect discontering schadevoorziening (25% van € 569, zie 5.4)	142	47
Latente vennootschapsbelasting volgens Solvency II balans	<u>35.187</u>	<u>55.044</u>

In onderstaande tabel is de samenstelling van de latente vennootschapsbelasting weergegeven.

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Fiscaal lagere waardering beleggingen	25.245	42.642
Fiscaal hogere waardering overige activa	-4.809	-6.521
Fiscaal hogere waardering technische voorzieningen	9.789	20.089
Fiscaal lagere pensioenvoorziening	-2.713	-3.949
Fiscale egalisatiesreserve	7.586	2.714
Fiscale calamiteitenreserve	89	69
	<u>35.187</u>	<u>55.044</u>

5.5.3 OVERIGE SCHULDEN

De overige schulden worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Omdat de schulden een resterende looptijd hebben korter dan een jaar, wordt deze benadering tevens als adequaat beoordeeld voor de Solvency II-balans.

5.6 Alternatieve waarderingsmethoden

Klaverblad Verzekeringen hanteert geen alternatieve waarderingsmethode dan in dit hoofdstuk is toegelicht.

5.7 Overige informatie

Solvency II regelgeving schrijft voor dat alle voorwaardelijke verplichtingen worden verantwoord op de Solvency II balans. In tegenstelling tot de jaarrekening betreffen dit ook de gevallen waarbij het bedrag niet betrouwbaar kan worden bepaald of er sprake is van een lage waarschijnlijkheid dat dit leidt tot een 'uitstroom van middelen'. Voor de bepaling van voorwaardelijke verplichtingen is binnen Klaverblad Verzekeringen een regulier proces geïmplementeerd. De conclusie is dat er voor de solvabiliteitsberekening geen rekening gehouden hoeft te worden met voorwaardelijke verplichtingen.

6 Kapitaalbeheer

6.1 Eigen vermogen

6.1.1 BELEID KAPITAALBEHEER

In het kapitaalbeleid van Klaverblad Verzekeringen zijn de hoofdlijnen uitgewerkt met betrekking tot de minimaal gewenste (norm)solvabiliteit.

De primaire doelstelling van Klaverblad is het bieden van zekerheid aan haar polishouders, medewerkers, toezichthouders en leveranciers. Het uitgangspunt voor de verzekeringsentiteiten binnen Klaverblad Verzekeringen is dat deze als zelfstandige onderneming in staat zijn om een financieel gezonde bedrijfsvoering te voeren, en voldoende kapitaal aan te houden om (nu en in de toekomst) te voldoen aan de verplichtingen, rekening houdend met realistische scenario's en mogelijke negatieve ontwikkelingen. Klaverblad stuurt haar kapitaal op de hoogte van de SCR ratio, gebaseerd op de standaard formule van het Solvency II raamwerk. Naast de SCR ratio worden de uitkomsten uit de ORSA, de ALM studie, monitoring van new business en gevoeligheidsanalyses meegenomen in de besluitvorming wanneer bepaalde limieten worden geraakt volgens het interventieschema welke verderop in dit hoofdstuk nader wordt toegelicht.

Solvabiliteit	Klaverblad Schade	Klaverblad Leven	Klaverblad Verzekeringen 2017	Klaverblad Verzekeringen 2016
Beschikbaar eigen vermogen SII	155.397	235.504	539.058	536.850
Solvabiliteit kapitaalvereiste (SCR)	71.976	149.124	226.117	331.629
Solvabiliteitsratio	216%	158%	238%	162%

De solvabiliteitsratio voor de groep en Klaverblad Leven is uitgekomen in de 'groene' zone. Klaverblad Schade bevindt zich in de 'blauwe' zone. Voor een toelichting van de zones zie 3.3.1.

De solvabiliteitsratio wordt in 2017 sterk positief beïnvloed door de eerder genoemde aanpassing van de contractgrens voor arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, de-riskingmaatregel rondom de beleggingsportefeuille en het gebruik maken van de overgangmaatregel voor het aandelenrisico. Deze solvabiliteitscijfers over 2017 zijn nog niet definitief. Er kunnen nog wijzigingen plaatsvinden op basis van eventuele aanwijzingen van de toezichthouder.

6.1.2 SAMENSTELLING VAN HET EIGEN VERMOGEN

De samenstelling en het verloop van het eigen vermogen is als volgt:

	Wettelijke reserve	Herwaar- derings- reserve	Overige reserves	Totaal
Stand per 1 januari 2017	189	4.013	532.648	536.850
Correctie begin balans			-7.121	-7.121
Netto resultaat boekjaar	-	-	9.329	9.329
Toevoeging / onttrekking van de overige reserves	104	820	-924	-
Stand per 31 december 2017	293	4.833	533.932	539.058

De reconciliatie tussen jaarrekening en Solvency II eigen vermogen is als volgt:

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
Eigen vermogen volgens jaarrekening per 31 december	546.771	548.559
Discontering schadevoorziening (zie 5.4.1)	569	186
Herwaardering pensioenvoorziening (zie 5.5.1)	-10.853	-15.797
Belastingeffect (25%)	2.571	3.902
Beschikbaar eigen vermogen volgens Solvency II per 31 december	<u>539.058</u>	<u>536.850</u>

In de jaarrekening is de discontering van kortlopende schadevoorzieningen niet toegestaan. Voor Solvency II berekeningen is discontering verplicht. Vanwege de positieve rente heeft discontering een verlagend effect op de kortlopende schadevoorzieningen. Het eigen vermogen voor Solvency II is hierdoor ruim € 0,4 (na vennootschapsbelasting) miljoen hoger dan in de jaarrekening.

In de geconsolideerde Solvency II balans is de pensioenverplichting verwerkt volgens IAS 19. Voor een toelichting verwijzen wij naar hoofdstuk 5.5.1.

Iedere entiteit binnen Klaverblad Verzekeringen (Klaverblad Schade, Klaverblad Leven en de Coöperatie) heeft een eigen vermogen. Het eigen vermogen bestaat, conform de artikelen 69 t/m 82 van de uitvoeringsverordening Solvency II, uit drie soorten kapitaal: Tier1, Tier2 en Tier3. Een andere indeling is naar kernvermogen en aanvullend vermogen. Het gehele eigen vermogen van zowel de Klaverblad entiteiten als de Klaverblad Groep kwalificeert als Tier 1 kernvermogen zonder restricties. Dit bestaat uit gestort aandelenkapitaal, verwachte winst uit toekomstige premies en reserves. Daarnaast kan Klaverblad ook Tier 2 of Tier 3 kapitaal aantrekken, bijvoorbeeld als interventie maatregel.

Het bedrag van het kernvermogen dat voor de dekking van de minimumkapitaalvereiste in aanmerking komt is gelijk aan het kernvermogen dat voor de dekking van de solvabiliteitskapitaalvereiste in aanmerking komt.

6.1.3 EPIFP

Bij het vaststellen van de technische voorziening is rekening gehouden met de contante waarde van de toekomstige lasten en de contante waarde van de toekomstige premies. Als gevolg hiervan is in de technische voorzieningen de in toekomstige premies vervatte verwachte winst (expected profit in future premiums, EPIFP) meegenomen en daarmee in het eigen vermogen. De EPIFP wordt per homogene risicogroep berekend als het verschil tussen de technische voorziening en de technische voorziening waarbij alle polissen premievrij worden voortgezet.

De in toekomstige premies verwachte winst bedraagt:	<u>Klaverblad Schade</u>	<u>Klaverblad Leven</u>	<u>Klaverblad Verzekeringen 2017</u>	<u>Klaverblad Verzekeringen 2016</u>
EPIFP - Life business	45.265	71.822	117.087	246.175
EPIFP - None-life business	11.912	-	11.912	29.367
Totaal EPIFP	<u>57.177</u>	<u>71.822</u>	<u>128.999</u>	<u>275.542</u>

6.2 Solvabiliteit kapitaalvereiste en minimum kapitaalvereiste

Samenstelling solvabiliteit kapitaalvereiste

De solvabiliteitseis is risico gebaseerd en daarmee een weerspiegeling van de financiële risico's die door middel van een standaard formule worden vertaald. Klaverblad Verzekeringen maakt geen gebruik van vereenvoudigde berekeningen of onderneming specifieke parameters. In de ORSA is de toepasbaarheid van deze standaard formule nader geanalyseerd en is deze voldoende geschikt bevonden.

	Klaverblad Leven	Klaverblad Schade	Klaverblad groep 2017	Klaverblad groep 2016
De samenstelling van het kapitaalvereiste is als volgt:				
Marktrisico	152.688	42.636	222.806	316.114
Tegenpartijrisico	289	1.093	1.827	1.875
Verzekeringstechnisch Leven	90.729	-	90.729	91.596
Verzekeringstechnisch Zorg (SLT, NSLT)	-	51.514	51.514	159.445
Verzekeringstechnisch Schade	-	42.053	42.053	40.980
Diversificatie	-47.473	-46.010	-116.392	-174.705
Basis solvabiliteit kapitaalvereiste (BSCR)	196.233	91.287	292.537	435.305
Operationeel risico	2.599	4.681	7.280	6.867
Fiscale compensatie (LAC DT)	-49.708	-23.992	-73.700	-110.543
Solvabiliteit kapitaal vereiste (SCR)	149.124	71.976	226.117	331.629
Minimum kapitaal vereiste (MCR)	37.281	17.994	55.275	85.363

Uit bovenstaande overzicht is af te leiden dat de solvabiliteitseis in 2017 is afgenomen met € 105,5 miljoen. De afname is hoofdzakelijk veroorzaakt door de afname van het marktrisico (zie hoofdstuk 4.3) en verzekeringstechnisch risico Zorg (SLT/NSLT) (zie hoofdstuk 4.2).

In aanvulling op de oorzaken voor de daling zoals deze in het hoofdstuk over het risicoprofiel zijn benoemd, wordt onderstaand een onderbouwing gegeven van de verliescompensatie van uitgestelde belastingen (LAC DT). Voor fiscale compensatie is een bedrag van 25% van de basis SCR inclusief operationeel risico gehanteerd.

Onderbouwing fiscale compensatie (LAC DT)

Voor fiscale compensatie is voor Klaverblad Leven en Klaverblad Schade (solo entiteiten) een bedrag van 25% van de basis SCR inclusief operationeel risico gehanteerd. Op basis van de geldende regelgeving is de LAC DT van de groep gemaximeerd op de som van de solo entiteiten.

	Klaverblad Leven	Klaverblad Schade	Totaal solo entiteiten	Groep
Eligible Own Funds	235.504	155.397		539.058
SCR vóór LAC DT	198.832	95.967	294.800	299.817
LAC DT	-49.708	-23.992	-73.700	-73.700
SCR ná LAC DT	149.124	71.976		226.117
SII Ratio	158%	216%		238%
SII Surplus	86.380	83.421		312.940
LAC DT %	25,0%	25,0%		24,6%

6.3 Gebruik van de ondermodule aandelenrisico op basis van looptijd

Klaverblad Verzekeringen maakt geen gebruik van de ondermodule aandelenrisico op basis van looptijd.

6.4 Verschillen tussen de standaardformule en ieder gebruikt intern model

Klaverblad Verzekeringen maakt geen gebruik van interne modellen, zodoende is dit hoofdstuk niet van toepassing.

6.5 Kapitaalbeleid bij niet naleving kapitaal vereiste

Om de doelstellingen van Klaverblad Verzekeringen te realiseren is het noodzakelijk dat een adequaat financieel beheer wordt gevoerd waarin een op het risicoprofiel afgestemd integraal risicobeheer tot uitdrukking komt. Daarom moeten analyses worden verricht naar de verschillende risico's die inherent zijn aan de activiteiten en doelstellingen van Klaverblad Verzekeringen. Het risico van een kapitaaltekort is één van de grotere risico's die een verzekeraar kan lopen. Een gedegen kapitaalbeleid is de resultante van een goed risicobeheer en behoort daarmee tot de kern van een beheerste bedrijfsvoering.

De risicobereidheid (RIB) is de basis van het kapitaalbeheer en wordt afgeleid van het aanwezige kapitaal en de mogelijke fluctuaties daarin. In de RIB wordt de risicobereidheid (het streefniveau) en tolerantie (de afwijking van het streefniveau die kan worden geaccepteerd) voor risico's van Klaverblad uitgewerkt. In de RIB is een gedetailleerde beschrijving van kwalitatieve en kwantitatieve limieten opgenomen, ten behoeve van de sturing op de risico's en het daartoe aan te houden kapitaal. Indien interventieniveaus worden overschreden, worden oorzaken geanalyseerd en waar nodig beheersmaatregelen voorbereid en/of doorgevoerd. De relevante beheersmaatregelen worden gekoppeld aan de oorzaak van de overschrijding van een bepaalde risicotolerantiegrens.

Klaverblad voert minimaal éénmaal per jaar een ORSA uit, en inventariseert daarbij ook de mogelijke beheersmaatregelen die uitgevoerd kunnen worden wanneer een bepaalde limiet uit de RIB geraakt wordt. De mogelijke beheersmaatregelen worden onderverdeeld in een drietal categorieën, te weten:

- Acties die van invloed zijn op de hoogte van het (huidige en toekomstige) eigen vermogen;
- Acties die van invloed zijn op de hoogte van de (huidige en toekomstige) SCR;
- Acties die van invloed zijn op beide elementen van de SCR ratio.

Belangrijke beheersmaatregelen die Klaverblad Schade afhankelijk van de situatie kan inzetten zijn:

Korte termijn acties:

- Verhogen premies en/of aanpassen voorwaarden lopende verzekeringen;
- Beëindigen van lopende verzekeringen;
- Herverzekeringscontracten aanpassen of nieuwe sluiten;
- Verzekeringen overdragen aan andere maatschappij(en);
- Aangaan van een lening of andere mogelijkheid van kapitaal;
- Aanpassen beleggingsmix naar minder risicovol door aan- en verkoop van beleggingen of afdekking van risico's met financiële instrumenten.

Lange termijn acties:

- Kostenreductie;
- Verhogen premies en/of aanpassen voorwaarden lopende verzekeringen;
- Stoppen met het sluiten van nieuwe verzekeringen
- Samengaan met andere verzekeringsmaatschappij
- Dochteronderneming(en) verkopen
- Uitgifte van aandelen Klaverblad Leven of Klaverblad Schade aan andere partijen.

De directie besluit uiteindelijk al dan niet tot de uitvoering van een beheersmaatregel. Afhankelijk van de situatie worden uit de lijst van mogelijke beheersmaatregelen de actie opgezet, gepland en uitgevoerd, binnen de tijdslijnen zoals geschetst in het inventieschema. De passendheid, werking en impact van de gekozen beheersmaatregelen worden door de sleutelfunctionaris(sen) beoordeeld. Indien benodigd worden aanvullende analyses aangevraagd door de sleutelfunctie(s).

6.6 Overige informatie

Naar onze inschatting zijn alle belangrijke zaken in de andere onderdelen van dit hoofdstuk reeds opgenomen.

